

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşlerine Göre Değer Eğitiminin Gerekliliği ve Hayat Bilgisi Dersi Bağlamında İşlevselliği

The Necessity of Value Education According to the Opinions of Pre-service Primary Teachers and Functionality of Life Science Course

Aslı Gündoğan*

To cite this article/ Atıf için:

Gündoğan, A. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre değer eğitiminin gerekliiği ve hayat bilgisi dersi bağlamında işlevselliği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(2), 599-628.
doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.8c.2s.8m

Öz. Sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliiği ve Hayat Bilgisi dersi bağlamındaki işlevselliğini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma temel nitel araştırma deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği programında öğrenim gören toplam 60 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma verileri açık uçlu anket ve günlük planlar yoluyla toplanmıştır. Açık uçlu anketler ve günlük planlar içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitimi bireysel, toplumsal, eğitsel ve evrensel bakımdan gerekli bulmuşlardır. Öğretmen adayları Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimi dersin doğasına uygunluk, çocuğa ve topluma katkısı, sorunlar ve öneriler temalarıyla açıklamışlardır. Sınıf öğretmeni adayları Hayat Bilgisi dersinde en çok sevgi, saygı, vatanseverlik ve sorumluluk değerlerinin olması gerektiğini düşünmüşlerdir. Son olarak sınıf öğretmeni adayları hazırladıkları günlük planlarda en çok sorumluluk ve duyarlılık değerlerine yer vermiş; değer eğitiminde çoğunlukla değerleri doğrudan aktarma yoluyla öğretmeyi tercih etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İlkokul, Hayat Bilgisi dersi, değer eğitimi, sınıf öğretmeni adayları.

Abstract. The aim of this study was to determine the necessity of value education and functionality of pre-service primary teachers of life science course. Research was designed in the basic qualitative research methods. 60 pre-service primary teachers from the department of primary school teaching at a public university participated in the study. Research data were collected through open-ended questionnaires and daily plans; those were analyzed by content analysis method. According to the results, pre-service primary teachers found value education necessary in terms of individual, social, educational and universal. They explained the value education in the life science course in terms of its suitability to the nature of the course, its contribution to the child and society, problems and suggestions. Pre-service primary teachers think that there should be values of love, respect, patriotism and responsibility. They included responsibility and sensitivity in their daily plans and preferred to teach values through value transfer approach.

Keywords: Primary school, life science course, value education, pre-service primary teachers.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 14.08.2019

Düzeltilme Tarihi: 10.04.2020

Kabul Tarihi: 20.04.2020

* Sorumlu Yazar / Correspondence: Uşak Üniversitesi, Türkiye, asli.gundogan@usak.edu.tr, ORCID:0000- 0003-3786-6775

Giriş

Birey, doğduğu andan itibaren bireysel kimliğini oluşturma ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlayarak toplumun bir parçası olma çabası içindedir. Bireyin yaşadığı dünyaya gerek bireysel gerekse toplumsal bakımlardan uyumu, onun kimi temel nitelikleri edinmesiyle mümkün olabilir. Bu niteliklerin başında gelen değerler, bireyin yakın çevresine uyum sağlaması, sosyal hayatta var olması ve evrensel yetkinlikler kazanarak küresel vatandaş özelliklerine sahip olması bakımlarından ona yol gösteren temel yapı taşlarıdır. Değer kavramına yönelik alanyazında farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Değerler, kişinin yaşamında ona yol gösteren ve önem sırasına göre farklılaşan, istenen amaçlarıdır (Schwartz ve Sagiv, 1995). Değerler, belirli bir davranış biçiminin veya varoluş durumunun kişisel veya sosyal olarak zıt bir davranış biçimine ya da varoluş durumuna göre tercih edilebilir olduğuna dair kalıcı inançlardır (Rokeach, 1973'ten akt., Rokeach ve Regan, 1980). Bir başka tanıma göre değerler, bir davranışa karar vermede, inanç ya da eylemlerin değerlendirilmesinde referans noktası olarak kabul edilen; kişisel bütünlük ve bireysel kimliğe yakından bağlı olan prensipler, idealler, standartlar ya da yaşam duruşu olarak açıklanmaktadır (Halstead, 2005). Güngör (1993) ise değerleri "bizim hayatımızın gayeleridir; hatta sadece kendi hayatımızın değil, başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz şeylerdir" (s.84) olarak tanımlamış; değer hükümlerinin bir şeyin arzu edilebilir -iyi- ya da edilemez -kötü- olduğunu belirten ifadeler olduğunu belirtmiştir. Bu tanımlarda değerlerin bireysel ve sosyal hayatta varolmasına, tercih edilebilir olmasına, iyi ve kötü ayrımı yapmada ölçüt olarak kabul edilmesine ve bireysel ve toplumsal bakımdan ilgi, istek ve arzuların oluşmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla değerler, en genel anlamıyla, kişinin amaçlarını gerçekleştirme, topluma uyum sağlama ve mutlu bir yaşam sürmesinde gereksinim duyduğu davranış eğilimleri olarak tanımlanabilir.

Etkili vatandaşlık yalnızca bireyin sahip olduğu akademik başarıyla değil, bunun yanında bireyin sosyal, duygusal, fiziksel ve psikolojik alanlarda da kendini geliştirmesiyle ilişkilidir. Günümüzde gerçekleşen olaylara bakıldığında akademik başarının tek başına yeterli olmadığı; öğrencinin bilgi birikiminin onu hayatta başarılı kılmaya yetmeyeceği bir gerçektir (Aydın, 2010). Bireyin çok yönlü gelişiminin sağlanmasında değer eğitimi oldukça önemli bir yer tutmakta; değerlerin insan yaşamını biçimlendirmedeki rolü, değerler eğitiminin gerekliliğini ve değerlerin nasıl öğretileceğini gündeme getirmektedir. Araştırmacılar, değer öğretimine yönelik farklı yaklaşımlar ortaya koymuştur. Bu yaklaşımlardan biri olan telkin yöntemi, değerlerin doğrudan öğretimine yönelik olup bireyin, yetişkin tarafından öğretilenleri sorgulamadan kabul ederek öğrenmesiyle açıklanmaktadır (Ulusoy, 2017). Değer açıklama yöntemi ise bireye, kendi değerlerini belirleme, değerler arasındaki uyumsuzluğu ortadan kaldırma ve tutarlı değerler sistemi geliştirme olanağı sağlamaktadır (Leenders ve Veugelers, 2009). Bir başka yöntem olan değer analizi, bireyin değer içeren sorunları akılcı, mantıklı ve planlı biçimde çözmesini içermektedir (Akbaş, 2008). Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına dayanan ahlaki ikilem yöntemi, "öğrencilerin kendi değerlerini, ahlaki ikilem durumu yaratan örnek olay içinden kendilerinin belirlemelerini sağlayan bir yaklaşımdır" (Kurtde-Fidan, 2015, s.257). Karakter eğitimi yaklaşımı ise, çocuğun temel insani değerleri öğrenmesi, değerlere ilişkin duyarlı olması ve bunu yaşantıya dönüştürme çabası olarak açıklanmaktadır (Ekşi, 2003). Değer öğretimine yönelik olan yaklaşımlara bakıldığında, öne çıkan hususun; değerlerin doğrudan öğretilmesi ya da düşünme becerilerinin işe koşularak öğrenilmesine yönelik olduğu görülmektedir (Uzunkol, 2014). Buna dayalı olarak değer öğretiminin temelde, değerleri doğrudan öğretme ve değer geliştirme yoluyla edindirme olarak iki biçimde gerçekleştirildiği söylenebilir.

Okul, değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak öğretildiği kurum olup, değerleri tanıma, içselleştirme ve yaşantı haline dönüştürmede önemli rollere sahiptir. Okullar hak, özgürlük, saygı, hoşgörü, katılım gibi demokratik değerlerin sınanması (Elkatmış, 2016) bunun yanında pek çok evrensel, ulusal ve ahlaki değer edinilmesinde bireye etkili öğrenme ortamları sunmaktadır. Bu noktada okullarda gerçekleştirilen değer eğitimin büyük sorumluluğunu öğretmenler üstlenmektedir. Öğretmenler, düşünsel olarak kabul görmüş değerlere karşı duyarlı olmalı ve bunları ses tonu, yüz ifadesi, jest ve mimikleri kullanarak öğrencilerine göstermekten kaçınmamalıdır (Dunlop, 2005). Kısaca öğretmenler, kendi yaşamlarında benimsedikleri değerlerle öğrencilerine model olmalı ve değerlerin gözleme dayalı olarak edinilmesi için uygun ortamları yaratmalıdırlar (Erbil-Kaya, 2015). Özellikle küçük yaşlardaki çocuklarla ilgilenen sınıf öğretmenleri, onların değer oluşturma süreçlerinde doğrudan etkiye sahiptir. İlkokul dönemindeki çocukların model alarak öğrenmeye eğilimli olduğu, değer eğitiminde de yol gösterme ve model olmanın öğrenme sürecinin en önemli ögesi olduğu (Yazar, 2016) ortadadır. Bu bakımdan sınıf öğretmenlerinin doğru model olma ve gözleme dayalı öğrenme ortamları oluşturma konusundaki yetkinliği ve istekliliği, ilkokul çocuklarının değerlerin farkına varmalarını ve benimsemelerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Öğretmenlerin değerler ve değerlerin etkili yollarla kazandırılmasına yönelik yetkinliklerinin, lisans eğitimleriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme alanındaki bilim ve teknoloji tabanlı yenileşmelerin yanında Türk eğitim sistemindeki yapısal değişiklikler, öğretmen eğitimi programlarının sürekli olarak güncellenmesi gereksinimini doğurmaktadır. Toplumların gereksinimlerinin değişmesi ve dolayısıyla beklenen öğretmen profilinin önceki yıllara göre farklılaşmasına bağlı olarak yapılan değişiklikler, öğretmenlerin alan ve meslek bilgisinin yanında genel kültür bilgisini artırmaya ve nitelikli öğretmen özellikleri kazandırmaya yöneliktir. Nitekim yapılan değişiklik ve yenileşmelerin sonucusu, söz konusu gerekçeler doğrultusunda 28.02.2017 tarihli YÖK Genel Kurul kararıyla eğitim fakültelerindeki lisans programları güncellenerek kamuoyuna sunulması olmuştur (YÖK, 2017). Bu kapsamda hazırlanan raporda alan bilgisi, genel kültür ve pedagojik bakımdan donanımlı, motivasyonu yüksek, toplumun temel değerlerini ve ideallerini özümsemiş üstün niteliklere sahip öğretmen adayları yetiştirmeye önemli bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Buna ek olarak mesleki bilgi ve becerilerin yanı sıra, mesleki değerleri özümseyip meslek hayatı boyunca uygulayan; milli, manevi ve evrensel değerleri içselleştirmiş öğretmenlere gereksinim olduğunun altı çizilmiştir (YÖK, 2017). Bu bağlamda uygulanan öğretmen yetiştirme programları öğretmen adaylarında ulusal, evrensel, ahlaki ve mesleki değerleri benimseyip, kendi yaşayışlarında uygulayarak mesleğe atandıkları zaman öğrencilerine aktarmalarını öğörmektedir.

Çocuklarda değerlerin erken yaşlarda büyük ölçüde oluştuğu ve ileriki dönemlerde değişmesinin zor olduğu (Kılınç, 2015) düşünüldüğünde, çocuğun değerleri doğru biçimde öğrenmesi ve içselleştirmesinde yaşamın ilk yıllarının oldukça kritik bir öneme sahip olduğu ve bu dönemde bilinçli değer eğitimi uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilmektedir. Değerlerin erken yaşlarda sistematik, planlı ve eğitim programlarına uygun biçimde verilmesi, çocuğun ileride iyi bir insan olmasına yönelik olumlu adımlar atılmasını sağlayabilmektedir. Bu noktada sınıf öğretmenlerinin branş öğretmenlerine göre daha fazla önemi ve sorumluluğu olduğu söylenebilir. Çünkü çocuk, aileden sonra toplumsallaştığı ilk yer olan okulda öncelikle sınıf öğretmeniyle karşılaşmakta; öğretmenin bilgisinin yanında tutum, davranış ve değerleri çocuğun hayatını biçimlendirmede önemli rol oynamaktadır. Buna bağlı olarak sınıf öğretmenlerinin planlı ya da örtük biçimde gerçekleştirdikleri değer eğitimi uygulamaları, ilerde

nasıl bir toplum oluşacağına da yön vermekte; dolayısıyla toplumun ve ülkenin geleceğini belirlemektedir. Değer eğitiminde öğretmen faktörünün yanında dersin doğasının, kapsamının ve kazanımlarının değer oluşturma ve geliştirmeye uygun olması gerekmektedir. Bu noktada ilkökuldaki derslerden biri olan Hayat Bilgisi dersi, eğitim kurumlarında değerler eğitiminin yapıldığı ilk derslerden biridir (Kurtdeğede-Fidan, 2015). Hayat bilgisi dersi çocuğun gerek kendisini ve çevresini gerekse üyesi olduğu toplumun sahip olduğu değerleri bilmesi ve kendine özgü değerleri oluşturmaya bakımlarından önemlidir (Öztürk, 2013). Akademik bilginin yanında günlük yaşama uyum sağlama, yaşamla ilgili kimi temel beceriler edinme ile kendine ve kendinden farklı olana karşı olumlu tutum geliştirme Hayat Bilgisi dersinin odaklandığı temel konular arasındadır. Bu ders ile çocuğa yakın çevresinden hareketle dünyaya uyum sağlamada gereksinim duyacağı temel bilgi, beceri ve değerler öğretilmekte; bunları yaşantı haline getirmesi sağlanmaktadır. Değerler de bu amaca hizmet etmede önemli bir işleve sahiptir. Değerler mutlu bireylerin, buna bağlı olarak ta mutlu toplumların oluşmasında bilgiden daha fazla önem taşımaktadır (Şimşek, 2013). Dolayısıyla Hayat Bilgisi dersinin değer eğitiminin işlevselliğine oldukça katkı sağladığı; aynı zamanda değer eğitiminin de Hayat Bilgisi dersinin önemli bir parçasını oluşturduğu söylenebilir.

Dersin içeriğinin değerlerle sıkı bir ilişki içinde olması, öğretim programında da değerlere ayrı bir önem verilmesini beraberinde getirmiş; Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında, “öğrenciler milli, manevi ve insani değerleri yaşantısal hale getirir”, “Ülkesini sever, tarihî ve kültürel değerlerini yaşatmaya istekli olur” (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018) ifadeleri ile değer eğitiminin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca programdaki kazanımların çoğunun ulusal, evrensel ve ahlaki değerlerle ilişkili olduğu görülmektedir. Hayat Bilgisi dersi kapsamında sınıf öğretmenlerinden kazanımları değerlerle ilişkilendirilerek sunmaları beklenmekte; bu beklenti ise onların öğretmen eğitimi sürecinde değer eğitime yönelik bilgi ve farkındalıklarının önemini gündeme getirmektedir. Nitekim, Mergler ve Spooner-Lane (2012) öğretmen adaylarının kendi değerlerini ve bu değerlerin toplumsal değerlerle olan bağlantısını sorgulamaları gerektiğini belirtmişlerdir. Değer eğitiminin önemine yapılan vurgular ve böyle bir eğitime duyulan ihtiyaç, değer eğitiminde sınıf öğretmeni adayları ve Hayat Bilgisi dersinin rolü çerçevesinde bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuş; sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliliğine ve Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik düşünceleri araştırmaya değer bulunmuştur. Alanyazında değer eğitimi sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine ve anekdot kayıtlarına göre ele alan (Gürdoğan-Bayır, Çengelci-Köse ve Deveci, 2016), değer algılarını metaforlar yoluyla inceleyen (Aladağ ve Kuzgun, 2015; Aydın ve Sulak, 2015) ve Hayat Bilgisi dersi ile ilişkilendiren (Bal ve Anılan, 2019; Demir ve Demirhan-İşcan, 2007; Geçit ve Gencer, 2011; Gürdoğan, 2019; Meydan, 2010; Şimşek, 2013; Uzunkol ve Yel, 2016; Yaşaroğlu, 2018; Yıldırım ve Turan, 2015) farklı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma ise sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin önemine, Hayat Bilgisi dersi öğretme-öğrenme sürecindeki uygulamalarına ve olası sorunlar ile çözüm önerilerine yönelik görüşleri ile bu görüşlerini hazırladıkları ders planlarına nasıl aktardıklarına ilişkin bilgi sunması bakımlarından alanyazındaki araştırmalardan farklılık göstermektedir. Buna dayalı olarak sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliliğine yönelik görüşleri, kendi değer oluşturma ve geliştirme süreçlerini ortaya çıkararak değerlere yönelik farkındalıklarının ve yetkinliklerinin ortaya çıkarılması, ileride nasıl bir öğretmen olacaklarına yönelik ipucu sunması ve değer eğitimi gerçekleştirme yollarını ortaya koymaları bakımlarından önemlidir. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik düşünceleri, değerler ile Hayat Bilgisi dersi arasındaki bağlantıyı kavrayabilmeleri ve mesleğe başladıklarında Hayat Bilgisi dersinin içeriğini alternatif yöntemler temelli değer eğitimi

uygulamalarıyla tasarlayarak öğrencilerine zengin öğrenme ortamları sunabilmeleri açısından önemlidir. Bu bağlamda araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliliği ve Hayat Bilgisi dersi bağlamındaki işlevselliğine yönelik görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliliğine yönelik görüşleri nedir?
- Sınıf öğretmeni adaylarının Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma, temel nitel araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Temel nitel araştırma, “bireylerin oluşturdukları anlamları inceleyerek alana özgü açıklama ya da teori geliştirme süreci” olarak tanımlanmaktadır (Özden ve Saban, 2017, s.5). Nitel araştırmalar, algı, tutum ve süreçlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Glesne, 2015). Bu kapsamda araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitimi ve Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik oluşturdukları anlam ve algılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 öğretim yılında bir devlet üniversitesinde sınıf öğretmenliği bölümü üçüncü sınıfta öğrenim gören 60 öğretmen adayı oluşturmuştur. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. “Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda araştırmada katılımcıları belirlerken ‘Hayat Bilgisi Öğretimi’ ile ‘Öğretim İlke ve Yöntemleri’ derslerini almış olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Katılımcıların 42’si kadın, 18’i erkek öğretmen adaylarından oluşmuştur. Öğretmen adayları orta sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip ailelerden gelmektedirler. Katılımcılar arasında az da olsa doğu ve güneydoğu illerinde yaşayan ailelere mensup olanlar da bulunmaktadır. Bunun yanında öğretmen adayları, bölümde öğrenim görmeye başladıklarından bu yana, bölümün hazırladığı sosyal ve kültürel faaliyetlere etkin olarak katılmaya, bu etkinliklerde sorumluluk almaya ve sanatın farklı alanlarında yeteneklerini ortaya koymaya isteklidirler. Katılımcıların, öğretim derslerini uygulamalı ve zenginleştirilmiş öğretim materyalleri kullanmada oldukça çaba sarfettikleri, araştırmacı tarafından gözlenmiştir. Araştırmacının katılımcı grupla geçirdiği zaman dilimlerinde yaptığı gözlemlere dayalı olarak, öğretmen adaylarının çoğunluğunun sorun çözmede gerçekçi yöntemlere başvurduğu, bir olaya veya duruma farklı açılardan bakabildikleri ve öğretmenlik mesleğini ortaya koymada istekli ve kaygılı oldukları söylenebilmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanmasında açık uçlu anketten ve öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi Öğretimi dersi kapsamında hazırladıkları günlük planlardan faydalanılmıştır. Açık uçlu anket, iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde kişisel bilgilere, ikinci bölümde ise sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliliğine ve Hayat Bilgisi dersindeki işlevselliğine yönelik görüşlerini belirlemeye ilişkin sorular yer almıştır. Öncelikle öğretmen adaylarının değer eğitimi ve değer eğitiminin Hayat Bilgisi dersinde işe koşulmasına yönelik görüşlerini ortaya çıkarabilecek beş soru belirlenmiş; taslak olarak hazırlanan form sınıf eğitimi alanında 2 uzman ile 2 sınıf öğretmenine gönderilmiştir. Uzman dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış, kimi soruların ifade edilmiş biçimi yeniden düzenlenmiş ve forma son hali verilmiştir. Anket formunda yer alan sorulardan bazıları şöyledir: “Okullarda değer eğitime neden gereksinim duyulmaktadır? Hayat Bilgisi dersinde öğrencilere kazandırılması gereken değerlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz? Hayat Bilgisi dersinin değer eğitime katkısı konusundaki düşünceleriniz nelerdir?” Günlük planlarda ise öğretmen adayları 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’ndan seçtikleri kazanımları değerler ile ilişkilendirmişler ve öğretme-öğrenme sürecini hem kazanımı edinmeye hem de değerleri içselleştirmeye yönelik olarak tasarlamışlardır. Günlük planların biçimsel yapısı giriş (dikkati çekme, güdüleme, gözden geçirme), geliştirme (etkinlikler) ve sonuç (değerlendirme) bölümlerinden oluşmuştur. Öğretmen adayları planları iki ya da üç kişi eşleşerek hazırlamışlardır. Günlük planların analizinden elde edilen veriler, öğretmen adayları tarafından hazırlanan toplam 26 günlük plandan toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Nitel araştırmacılar veri analizini tümevarımsal olarak gerçekleştirme eğiliminde olduklarından dolayı (Özden ve Saban, 2017), öğretmen adaylarının açık uçlu anket sorularına verdikleri yanıtlar ile hazırladıkları planların analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, “birbirine benzeyen verileri belirli temalar ve kavramlar çerçevesine bir araya getirme ve okuyucunun anlayabileceği biçimde düzenlenerek yorumlanmada” kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.227). Bu nedenle de araştırmada, öncelikle verilerin ayrıntılı analizi sonucu ortaya çıkan kodlar, kodların birleştirilmesiyle oluşan alt temalar ve son olarak alt temaların mantıklı biçimde bir araya gelmesiyle oluşan temalar oluşturulmuştur. Kodlayıcılar arası güvenilirliği sağlamak için bir alan uzmanından destek alınmış; araştırmacı ve alan uzmanının kodlamaları Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı x 100 (Miles ve Huberman, 1994) formülü ile hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda analizlerin güvenilirliği %93 olarak bulunmuş olduğu için analiz sürecinin güvenilir biçimde gerçekleştiği varsayılmıştır. Bulgular, öğretmen adaylarının açık uçlu anketteki sorulara verdikleri yanıtlardan ve hazırladıkları ders planlarından doğrudan alıntılar yapılarak sunulmuştur. Bunun yanında araştırmada öğretmen adayları tarafından hazırlanan toplam 26 günlük plan doküman olarak kullanılmıştır. Günlük planlar, araştırmacı tarafından kullanılan strateji-yöntem-teknikler, değerler ve temel aldıkları değer öğretimi yaklaşımları bağlamında tek tek incelenmiş, veriler de şekil kullanılarak sunulmuştur. Ders planlarından elde edilen veriler ile açık uçlu anket yoluyla elde edilen veriler, bulguların tamamında birleştirilerek sunulmuştur. Böylelikle verilerin raporlaştırılmasında bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir.

Araştırmacı Rolü

Nitel araştırmalarda araştırmacı hem araştıran hem de öğrenen rollerini üstlenmektedir (Glesne, 1998). Bu araştırmada da araştırmacı, öncelikle araştıran rolüne yönelik olarak alanyazın taraması gerçekleştirmiş; Türkiye’de değer eğitimi ve Hayat Bilgisi dersiyle ilgili yapılan çalışmaları incelemiş ve bunlara dayalı olarak araştırmanın gerçekleştirildiği Hayat Bilgisi Öğretimi dersinin içeriğini oluşturmuş, bir dönemlik dersin içeriğine “Hayat Bilgisi Dersinde Değer Eğitimi ve Uygulamaları” başlığını eklemiştir. Bu başlık altında işlenen dersler yaklaşık üç hafta sürmüş, sonrasında ise araştırmacı öğrencilerden, bu derste hazırladıkları ders planlarını; 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’ndaki değerler ile ilişkilendirmelerini istemiştir. Araştırmacının öğrenen rolüne yönelik olarak ise öğrencilerin hazırladığı ders planları incelenmiş ve öğrencilere geri bildirimler verilmiştir. Sürecin tamamında katılımcılar, sınıfta oluşturdukları tartışma ortamlarında Hayat Bilgisi dersinde değer öğretimi gerçekleştirmek için seçilecek strateji, yöntem ve teknikleri, Hayat Bilgisi dersinin doğası ve değer eğitimiyle olan ilişkisini somut ve güncel örneklerle tartışmışlardır.

İnandırıcılık

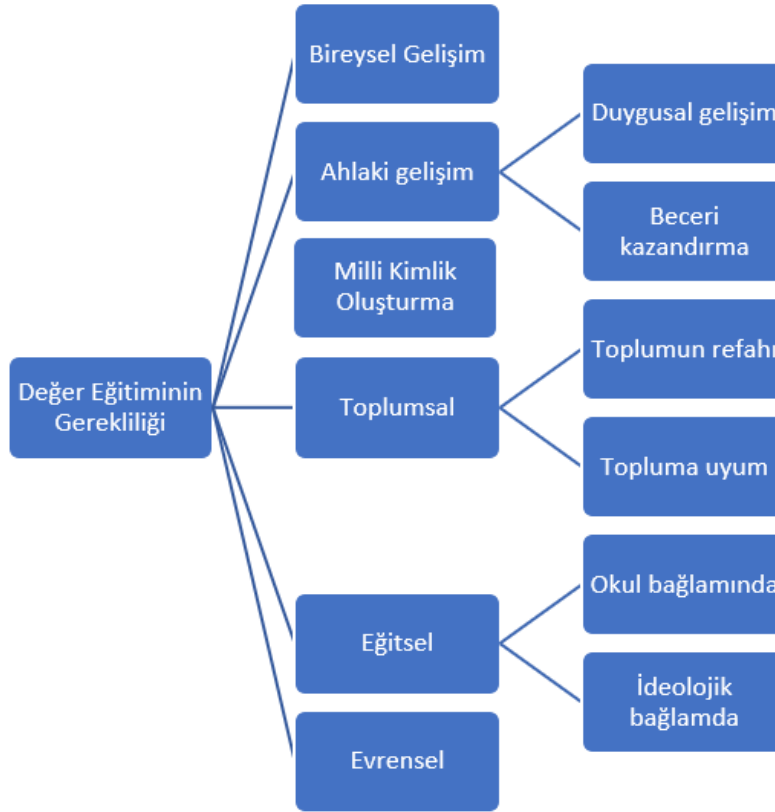
Nitel araştırmalarda inandırıcılığın sağlanması, verilerin toplanması ve analiz edilmesi süreçlerinin şeffaflığını ortaya koyması bakımından önemli görülmektedir. Creswell (2007), inandırıcılığın sağlanmasında işe koşulan sekiz stratejiden söz etmiştir. Bunlar; uzun süreli etkileşim ve gözlem, çeşitleme, uzman görüşü, olumsuz durum analizi, önyargıları açıklama, katılımcı onayı, ayrıntılı betimleme ve dış incelemelerdir. Bu araştırmada araştırmacı katılımcılarla bir dönem boyunca Hayat Bilgisi Öğretimi dersini yürütmüş ve gözlem yapma olanağı bulmuştur. Açık uçlu anket ve günlük planları kullanarak çeşitleme stratejisinden yararlanmıştır. Araştırmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulmasında, veri toplama ve analiz süreçlerinde meslektaşlarından fikir ve bilgi olarak, uzmanların araştırmaya katkı getirmesi sağlanmıştır. Araştırmacının topladığı verileri derinlemesine analiz ederek verilerle uzun zaman meşgul olması, ilgili yerlerde uzman görüşlerine başvurması, veri toplama ve analiz sürecinde sürekli katılımcılarla etkileşim halinde olması, katılımcıların ifadelerinin doğrudan alıntılarla kullanılması gibi işlemler çalışmanın inandırıcılığını artırmaktadır. Etik ilkelerin temel alınması kapsamında ise öncelikle Uşak Üniversitesinden 22.07.2019 tarih ve E.25167 sayı ile etik kurul izni alınmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılara çalışma hakkında açıkça bilgilendirme yapılmış, katılımcıların gizliliği sağlanmış ve katılımcılardan ses ve görüntü kaydı için onam alınmıştır. Bunlara dayalı olarak araştırmada inanırılığının sağlandığı ve araştırmanın etik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirildiği söylenebilir.

Bulgular

Araştırmada sınıf öğretmeni adaylarına göre değer eğitimi, “Değer Eğitiminin Gerekliliği” ve “Hayat Bilgisi Dersinde Değer Eğitimi” olarak iki temel başlıkta incelenmiştir.

Değer Eğitiminin Gerekliliği

Araştırmanın birinci sorusunda sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitiminin gerekliğine yönelik görüşleri sorgulanmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan tema ve alt temalar Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Sınıf öğretmeni adaylarına göre değer eğitiminin gerekliği

Öğretmen adaylarının değer eğitiminin gerekliğine yönelik görüşleri bireysel, toplumsal, eğitsel ve evrensel olmak üzere dört temadan oluşmuştur. Şekil 1’de görüldüğü gibi değer eğitiminin gerekliğini bireysel gelişim bakımından değerlendiren sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri bağlamında ahlaki gelişim, duygusal gelişim ve beceri kazandırma olmak üzere üç alt tema oluşturulmuştur. Ahlaki gelişime yönelik görüş bildiren öğretmen adaylarına göre değer eğitiminin öncelikle iyi ahlaklı bireylerin yetiştirilmesi için gerekli olduğu ortaya konmuştur. Buna yönelik ifadelerden biri, “Önce iyi insan yetiştirebilmek, kötüye kötülükle karşılık vermemek için değer eğitimine ihtiyaç duyarız” biçimindedir. Bir diğer ifade ise şudur: “Değerler, öğretilir ve öğrenilebilir olgulardır. İnsan değerleri bilerek doğmamaktadır. O yüzden değerler bir eğitim konusudur ve insanın insanca yaşama çabasına yardımcı olması bakımından değerler eğitimi gereklidir.” Öğretmen adaylarının değer eğitiminin ahlaki boyutuna vurgu yapan ifadeleri, bireyin sahip olması gereken niteliklerin başında iyi ahlaklı olması gerektiğini gördükleri biçimde yorumlanabilir. Bunu destekler biçimde, Hayat Bilgisi dersine verilmesi

gereken değerler arasında iyi ahlaklı olmaya yer verdikleri de elde edilen bir diğer bulgudur ve sözkonusu düşünceleriyle örtüşen niteliktedir.

Öğretmen adaylarına göre ahlaki gelişimin yanında ortaya çıkan diğer iki tema, duygusal gelişim ve beceri kazandırmadır. Çocukların duygusal gereksinimlerine yanıt verilmesi, mutlu bireyler olarak yetişmeleri, öğrenme ortamından keyif almaları bakımlarından değer eğitime gerek duyulmaktadır. Buna yönelik görüşlerden biri, *“Okullarda değer eğitimi verilmesi önemlidir. Böylelikle çocukların duygusal gereksinimlerine de yanıt verebiliriz ve mutlu bireyler olarak yetişmelerini sağlayabiliriz”* ifadesiyle açıklanmıştır. Bir diğer görüş ise okullarda değer eğitimi, *“Çocuğun mutlu olması için gereklidir. Böylece o çocuktan ne vatanını sevmeyen asker ne şefkat bilmeyen öğretmen ne de merhametsiz bir doktor olur”* biçimindedir. Dolayısıyla öğretmen adaylarına göre okullarda çocukların sağlıklı duygusal gelişim dönemlerinden geçmelerinde değer eğitimi gereklidir. Bunun yanında öğretmen adayları, beceri kazandırma alt temasında empati ve iş birliği kodlarıyla görüşlerini açıklamışlardır. Çocuğun olaylara başka bir kişinin gözünden bakabilmesi, kendini onun yerine koyması ve buna dayalı olarak sağlıklı çıkarımlar yapabilmesinin temelinde değerler görülmüştür. Bu konuda şu ifade oldukça önemlidir: *“Çocuğun bir konuya ilgili davranışlarını sergilerken kendini karşısındakinin yerine koyarak düşünmesi ve hareket etmesi, sahip olduğu değerlerle ilgilidir. Empati kurmayı sağlamak için değerler önemlidir.”* İşbirliğine yönelik ise öğretmen adaylarından biri görüşünü, *“Bence kişinin sosyal yaşamında mutlu olması ve uyum sağlaması için diğerleriyle iyi ilişkiler kurması gerekiyor. Yani işin sosyal boyutu ön planda. İş birliği içinde yaşamayı bilmesi gerek”* olarak ifade etmiştir. Bu ifadeler, öğretmen adaylarına göre değer eğitiminin topluma uyum sağlama ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler içinde olma bakımlarından gerekli olduğunu göstermektedir. Öğretmen adayları böyle düşüncelere sahip olmakla birlikte, öğretmen adaylarının hazırladıkları günlük planlara bakıldığında yalnızca bir öğretmen adayının planında işbirlikli öğrenme yöntemine yer verdiği görülmüştür. Bu bulgu, öğretmen adaylarının düşüncelerini, uygulamada işe koşmadıklarının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Araştırmada öğretmen adaylarının görüşlerine göre milli kimlik oluşturma bakımından değer eğitiminin gerekliliği hem bireysel hem de toplumsal alanda değerlendirilmiştir. Bu noktada katılımcılara göre çocuğun gerek ailesine gerekse vatanına değer vermesi, ilkökul programlarında yer alan milli değerleri benimsemesi hem kendisine hem de yaşadığı topluma katkı sağlayacaktır. Nitekim bir öğretmen adayı görüşünü, *“Ülkesini ve vatanını seven bireyler yetiştirmek için değer eğitiminin verilmesi gereklidir”* olarak belirtirken, bir başkası *“Sahip olduğumuz birçok değer vardır. Vatan sevgisi, bayrak sevgisi, ailemiz... Mesela 23 Nisan'ın önemini daha iyi anlamaları için değer eğitime ihtiyaç duyulur”* ifadesini kullanmıştır. Öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerler kapsamında vatanseverlik değerine çoğunlukla yer vermeleri, bu bulguyla paralellik göstermektedir. Ancak hazırladıkları planlarda ise milli değerlere özel olarak yer vermedikleri, genel olarak sevgi ve saygı değerlerini seçtikleri belirlenmiştir.

Şekil 1’de değer eğitiminin gerekliliğini toplumsal temasında ele alan öğretmen adaylarının görüşlerine göre ortaya çıkan alt tema ve kodlar görülmektedir. Kodlar, bir bütün olarak incelendiğinde, öğretmen adayları toplumda düzen ve uyum sağlanması, bireyin kendini yaşadığı topluma ait hissetmesi, değer yozlaşmasının önüne geçilmesi ve gelecek nesillere değer aktarımının sağlıklı biçimde yapılması bakımlarından değer eğitiminin gerekli görmekteyizler. Bu bağlamda dile getirilen görüşlerin çarpıcı olanlarından bir tanesi, *“Çünkü değerlerin tanımı toplumu düzenleme aracı olduğu için değer eğitime gereksinim duyulmaktadır. Bu düzen*

sayesinde toplum birbirine bağlı, saygı duyan ve uyum içinde yaşayan bireylerden oluşabilir” ifadesidir. Değer eğitiminin önemini bir başka aday, “Yozlaşan ve giderek değer kaybeden değer yargularımızın küçük beyinlere işlenmesi için” olarak dile getirmiştir. Değerlerin, bireyin ileriki yaşantısının niteliğinde önemli görülmesine vurgu yapan bir öğretmen adayı da görüşünü, “Gelecek nesillerin fikri, ahlaki ve bilimsel gelişimlerini mümkün olduğunca sağlam ve düzgün şekillendirmek için gerek duyulur” ifadesiyle açıklamıştır. Bunlara dayalı olarak öğretmen adayları değerlerin toplumun refahı için gerekli olduğunun altını çizmişler; toplumsal düzeni sağlamada, yozlaşmış fikirlerin önüne geçmede ve geleceğe yönelik sağlam adımlar atmada değerlerin oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Topluma uyum sağlama alt temasında ise, “Değer eğitimi verilmezse çocuk hayata tek yönlü bakar. Çocuk okulda değer eğitimi alır ve bunu hayatına yansıttığı ölçüde başarılı olabilecektir” görüşü ifade edilmiştir. Bu ifadesiyle değer eğitiminin gerekliliğini topluma uyum temelinde açıklayan öğretmen adayı, bireyin kendini içinde bulunduğu topluma ait hissetmesi ve okulda öğrendikleriyle gerçek yaşam arasında bağ kurabilmesinin önemli olduğunu belirtmiştir.

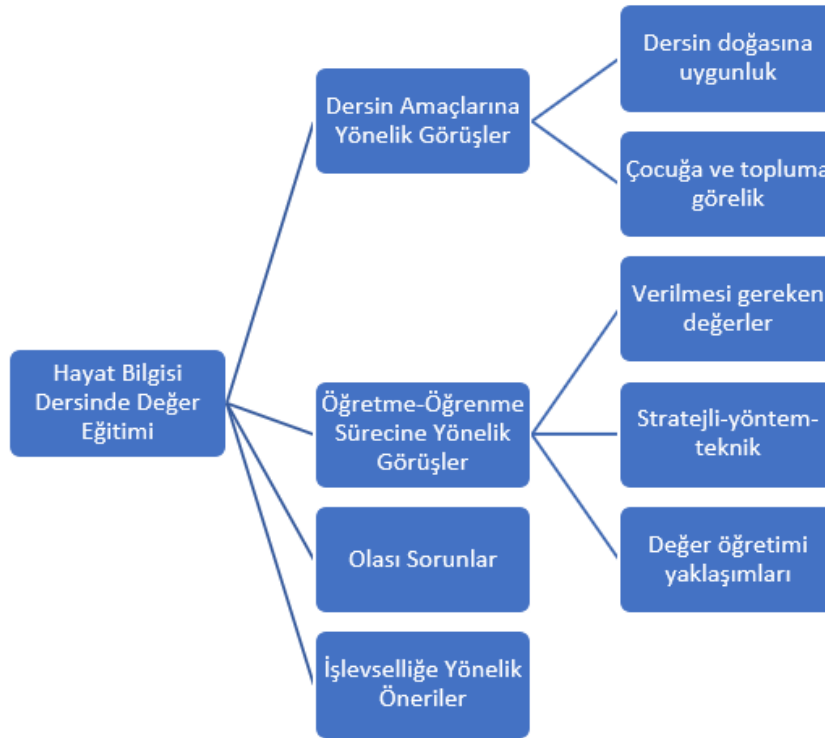
Araştırma kapsamında ortaya çıkan eğitsel teması, okul ve ideolojik bağlam olmak üzere iki alt temadan oluşmuştur. Öğretmen adaylarına göre tüm bilgi, beceri, tutumların yanında değerlerin de erken yaşlarda verilmesi, bireyin gelecekte nasıl bir insan olacağına yönelik ipuçları vermektedir. Bu bağlamda öğretmen adayları değerler eğitiminin erken yaşlarda verilmesini gerekli bulmuşlardır. Şu ifade oldukça önemlidir: “Tüm kurallar, değerler, ahlaki ve toplumsal sorumluluklar küçük yaştan itibaren edinilir. Eğitim, kalıcı ve sağlıklı davranış değişikliği yapmaktır. Bu yüzden davranışlar okulda değerler eğitimiyle sağlıklı hale getirebilir”. Ayrıca öğretmen adayları ifadelerinde, sadece akademik gelişimin önemsenmesinin yanlış olacağını ve hatta değer eğitiminin çocukların akademik gelişimlerini tamamladığını ve bu bakımdan gerekli olduğunu söylemişlerdir. Buna ilişkin ifade ise, “Bireyi sadece hayata bilgi dâhilinde hazırlayan bir kurumun eğitimi yetersizdir. Çocukların okulda öğrendikleri şeyler sadece bilgiden ibaret değil, aynı zamanda değerler de olmalıdır” olarak ortaya konmuştur. Bunların yanında öğretmen adaylarına göre devletin beklentisi ve yetiştirmek istediği birey profili, onlara göre değer eğitimi gerekli kılmaktadır ve devletin ideolojisiyle ilişkilendirilmiştir. Bu çıkarımı destekleyen ifade ise, “Her devletin her bir bireyden beklentileri vardır. Bu beklentiler çerçevesinde devletler oluşturmak istedikleri ve ahlak yasasına uygun bireyler yetiştirmek için değer eğitimine gereksinim duyar ve önem verir” biçimindedir.

Son olarak ise değer eğitiminin gerekliliğini evrensel bakımdan açıklayan öğretmen adaylarından biri, “Öğrencinin sadece yaşadığı çevrede değil, içinde bulunduğu dünyaya faydalı olması bakımından değer eğitimi gereklidir” ve bir diğeri, “Yaşadığımız dünyanın kültürlerini, farklılıklarını öğrenmesini sağlamak için değerler eğitimi gereklidir” biçiminde görüş bildirmiştir. Öğretmen adaylarına göre değer eğitimi bireyin küreselleşen dünyaya uyum sağlamasında önemli ve gereklidir.

Hayat Bilgisi Dersinde Değer Eğitimi

Araştırmanın ikinci sorusunda sınıf öğretmeni adaylarının Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik görüşleri sorgulanmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan tema ve alt temalar Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2’de görüldüğü gibi sınıf öğretmeni adaylarına göre Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimi; dersin amacına yönelik görüşler, öğretme-öğrenme sürecine yönelik görüşler, olası sorunlar ve işlevselliğe yönelik öneriler olmak üzere dört temadan oluşmuştur. Dersin amacına yönelik görüşler, dersin doğasına uygunluk ve çocuğa ve topluma görelik olmak üzere iki alt temadan oluşmuş, her tema kendi içinde kodlara ayrılmıştır.

Şekil 2. Sınıf öğretmeni adaylarına göre Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimi

Dersin doğasına uygunluk alt teması *somutlaştırma*, *diğer derslere temel oluşturma*, *kazanım-değer ilişkisi* ve *iç içe olma* olmak üzere dört koddan oluşmuştur. *Somutlaştırma* koduna yönelik olarak öğretmen adayları Hayat Bilgisi dersinde soyut kavramlar olan değerlerin somutlaştırılarak sunulmasının, dersin yapısına uygun olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından birisi, “Hayat Bilgisi dersinde hayata yönelik ve aynı zamanda toplumda büyük öneme sahip değerler somutlaştırılır ve çocuklara aşılanır” biçiminde görüşünü ifade etmiştir. Bir başka öğretmen adayı ise, “Hayat Bilgisi dersi değerlerin doğal akış içinde verilmesi için hayattan, çevreden ve toplumsal değerlerden oluşan bir derstir. Bu durum değer eğitiminin somutlaştırılması hayattan ve çevreden örnekler verilmesi konusunda ideal bir derstir” olarak düşüncesini açıklamıştır. Ne var ki, hazırladıkları planlara bakıldığında ise sıklıkla sunuş yoluyla öğretim ve soru-cevap tekniğini kullanmış olmaları, bu düşünceleriyle görece çelişmektedir. Çünkü öğretme-öğrenme sürecinde soyut kavramların somut biçimde sunulması için öğrenciyi etkin kılan strateji-yöntem-teknikler seçilmelidir. Bu noktada öğretmen adaylarının görüşleriyle, uyguladıkları etkinliklerin farklılık göstermesi önemli bir bulgudur. *Diğer derslere temel oluşturma* kodunda öğretmen adayları bu derste edinilen değerlerin sosyal bilgiler ve fen bilimleri derslerindeki değer eğitimi için zemin hazırladığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda görüş belirten öğretmen adaylarından birisi, “Hayat Bilgisi dersi sosyal bilgiler ve fen bilimler

dersinin temelidir. Her şeyi geçtim, sosyal bilgiler dersi toplumu ve sosyal yapıyı anlatan derslerden biri olduğu için değer eğitimi çok önemli. Hayat Bilgisi dersinde bu değerleri öğrenmeyen çocuk, ileriki yıllarda göreceği derslerde de sıkıntı yaşayabilir” olarak düşüncesini ortaya koymuştur. Bir başka kod olan *kazanım-değer ilişkisi* bağlamda ortaya çıkan görüşlere göre Hayat Bilgisi dersi gerek amaçları gerekse kazanımları bağlamında düşünüldüğünde çocuğun edinmesi gereken değerleri barındıran bir derstir. Bir öğretmen adayı bu konudaki görüşünü, *“Hayat Bilgisi dersinde değerler eğitimiyle çocuk topluma yararlı, ahlaki açıdan üstün toplumun koyduğu kurallara uyan birey olur. Örneğin çevreye çöp atmaması, attığı bazı atık pil, kâğıt gibi materyalleri çöpe değil de geri dönüşüm kutusuna atması gerektiğini, trafik kurallarına uyması gerektiğini öğrenir”* olarak açıklamıştır. Son olarak *ç içe olma* koduna yönelik görüş bildiren katılımcılardan biri, *“Hayat Bilgisi en temel anlamıyla çocuğa hayatın bilgisini sunar ve değerler de hayatın bir parçasını oluşturur”* diyerek ikisinin ortak paydada bulunduğunu vurgulamıştır. Başka bir katılımcı ise, *“Çocuklar ilk kez Hayat Bilgisi dersinde değerlerimizi anlamaya başlıyor. Bu derste hayatla ilgili temeller atılıyor ve değer eğitimi de hayattan ayrı düşünülemez. O yüzden bu ikisi iç içedir”* ifadesiyle, değerlerin ve Hayat Bilgisi dersinin doğrudan iç içe, birbiriyle bağlantı olduğunu belirtmiştir.

Araştırma kapsamında ortaya çıkan çocuğa ve topluma görelilik alt teması *günlük yaşamı kolaylaştırma, mutlu bireyler yetiştirme, çevre bilinci geliştirme, kurallara uyma, kendini tanıma ve farklılıklara saygı* olmak üzere altı koddan oluşmuştur. *Günlük yaşamı kolaylaştırma* koduna yönelik öğretmen adayı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Günlük hayatta karşımıza çıkan herhangi bir olayı düşünelim. Bu olayı çocuk zaten ilk olarak Hayat Bilgisi dersinde gördüğü için, bu derste eğitimin katkısı onun hayatını kolaylaştırır”

“Hayat Bilgisiyle çocuklar günlük hayata ilişkin değerleri öğrenir ve bu ders onları hayata hazırlar”

Öğretmen adaylarına göre çocukların Hayat Bilgisi dersinde edindikleri değerler, onların günlük yaşayışını kolaylaştırmada ve onları hayata hazırlamada önemli görülmektedir. *Mutlu bireyler yetiştirme* koduna yönelik olarak öğretmen adaylarından biri, *“Nasıl Hayat Bilgisi dersi sorgulayan mutlu bireyler yetiştirmeyi amaçlıyorsa, değer eğitimi de mutlu ve bilinçli bireyler yetiştirip toplumsal düzeni sağlamayı amaçlar”* biçiminde görüşünü belirtmiştir. Buna göre öğretmen adayının Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin çocuğun kendini iyi hissetmesine olanak verdiği vurgu yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda araştırmanın birinci sorusunda değer eğitiminin gerekliliğini bireylerin mutlu olması bakımından açıkladıkları bulgusu, bu bulguyla örtüşen niteliktedir. Yine adayların, Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerlerde, az da olsa mutluluk değerine yer verdikleri görülmektedir. *Çevre bilinci geliştirme* kodunda katılımcılardan biri görüşünü, *“bu derste aldığı değer eğitim sayesinde çocuk çevreye karşı duyarlı oluyor. Birey ilerde yerlere tükürmüyor, çöp atmıyorsa bunun temelinde bu derste aldığı değerler yatıyor”* biçiminde aktarırken, *kurallara uyma* kodunda, *“çocukların toplumsal kurallara uyup uyum içinde yaşamalarında Hayat Bilgisi dersinde öğrendikleri değerlerin önemi büyüktür”* ifadesi kullanmıştır. Hazırladıkları planlarda ise benzer biçimde doğa sevgisine yer verdikleri görülmektedir. Yine, *kendini tanıma* kodunda, *“çocuk davranışlarına bu derste öğrendikleriyle şekil verir. Kendini bu derste tanımaya başlar. Bu süreç içinde bazı değerlere sahip olur. Buna paralel olarak kendisi için doğruyu yanlış, iyiyi kötüyü ayırt eder”* ifadesini kullanan öğretmen adayı, bu derste verilen değer eğitimiyle çocuğun kendine yönelik farkındalık kazandığını belirtmiştir. Çocuğa ve topluma görelilik alt temasında son olarak ortaya çıkan *farklılıklara saygı* koduna yönelik öğretmen adayı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Farklı kültürleri tanıır, kazanımında çocuk kendi kültürü dışındaki kültürleri de öğrenecek ve belki ilerde bu kültürlerden arkadaşlıklar edinecektir. Bu bağlamda çocuğun farklılıklara açık olmasına katkı sağlayacaktır”

“Konu içinde olan farklılıklara saygı gibi hassas konularda bilinçlenerek çocuğun günlük yaşamında daha dikkatli ve empati kurabilmesini sağlıyor”.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere öğretmen adaylarına göre Hayat Bilgisi dersinde verilen değerler eğitimi sayesinde çocuklar kendilerinden farklı olanlara empatiyle yaklaşmayı, onlara saygı duymayı öğrenmektedirler. Öğretmen adayları benzer biçimde, araştırmanın ilk sorusunda değer eğitimini empati becerisiyle ilişkilendirmişlerdir.

Öğretme-öğrenme sürecine yönelik görüşler teması verilmesi gereken değerler, strateji-yöntem-teknikler ve değer öğretimi yaklaşımları olarak üç alt temadan oluşmuştur. Öğretmen adayları Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerleri Tablo 1’deki gibi açıklamışlardır:

Tablo 1.

Sınıf öğretmeni adaylarına göre Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerler

Değerler	
Saygı (f:38)	Paylaşma (f:6)
Sevgi (f:34)	Bayrak sevgisi (f:6)
Vatanseverlik (f:23)	Adalet (f:6)
Sorumluluk (f:22)	Misafirperverlik (f:4)
Yardımseverlik (f:17)	Dayanışma (f:4)
Hoşgörü (f:15)	Mutluluk (f:2)
Aileye bağlılık (f:9)	Çalışkanlık (f:2)
İyi ahlak (f:9)	Tutumluluk (f:2)
Çevre bilinci (f:9)	Özgürlük (f:2)
Dürüstlük (f:6)	

Tablo 1’de görüldüğü gibi sınıf öğretmeni adaylarının çoğunluğu Hayat Bilgisi dersinde öğrencilerin saygı, sevgi, vatanseverlik ve sorumluluk değerlerini edinmeleri gerektiği belirtmişlerdir. Bunların yanında misafirperverlik, dayanışma, mutluluk, çalışkanlık ve tutumluluk değerleri ise diğerlerine göre daha az sayıda öğretmen adayı tarafından belirtilmiştir. Ders planlarında ise öğretmen adaylarının seçtikleri kazanımla en çok ilişkilendirdikleri değerlerin sorumluluk olduğu görülmüştür. Bununla birlikte duyarlılık, saygı, paylaşma, yardımseverlik, sevgi değerlerine yer verdikleri görülmüştür. En az tercih edilen değerlerden bazıları ise hoşgörü ve bilimsellik olmuştur. Öğretmen adaylarının açık uçlu ankete verdikleri yanıtlarda Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerler bağlamında sorumluluk değerini belirtmeleri, bunun yanında saygı ve sevgi değerinden ise sıklıkla söz etmeleri, planlarında ortaya koydukları değerlerle kısmen de olsa örtüşen nitelikte görülebilir. Ancak hoşgörü değerinin Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gerektiğini söyleyen katılımcının fazla, bunu günlük planında kullanan katılımcının ise yalnızca bir kişi olması, öğretmen adaylarının görüşlerinin örtüşmeyen noktalarındandır.

Strateji-yöntem-teknikler alt teması kapsamında hazırladıkları planlarda çoğunlukla sunuş yoluyla öğretim, soru-cevap yöntemi, buluş yoluyla öğretim, dramatizasyon, düz anlatım tekniklerinin seçildiği görülmüştür. Bunların yanında öğretmen adaylarının araştırma-inceleme stratejisi, panel ve işbirlikli öğrenme yöntemini daha az tercih ettikleri ortaya konmuştur.

Öğretme-öğrenme sürecine yönelik görüşler temasında son olarak değer öğretimi yaklaşımları bakımından alt teması ortaya çıkmıştır. Bu tema, *değeri doğrudan öğretme ve değer geliştirme* olarak iki koddan oluşmuştur. Günlük planların 15'inin değeri doğrudan öğretme ve 11'inin ise değer geliştirme yoluyla edindirme yaklaşımına göre hazırlandığı belirlenmiştir. Değeri doğrudan öğretme yaklaşımının benimsendiği planlardan birinde, "Tüketilen maddelerin geri dönüşümüne katkıda bulunur" kazanımına yönelik dersin geliştirme aşamasında, *"Plastik şişe neye dönüştü? Ömer'in hediye paketi neye dönüştü? Soruları sorulur ve öğretmen doğru-yanlış şeklinde dönütler verir"* ifadesi yer almaktadır. Hazırlanan bir başka ders günlük planında öğretmenin kullandığı ifadelerden biri, *"Çocuklar herkes temiz bir çevrede yaşamak ister değil mi? Mesela, kimse çöplerle dolu bir evde yaşamak istemez değil mi? Kirli bir çevrede yaşamak istemeyiz öyle değil mi?"* olmuştur. Yine planların birinde yer alan, *"Elimizde bulunan kuklalarla hayvanların nerelerde yaşadığı anlatılır. Hayvanlara verilmesi gereken değer anlatılır. Ayrıntılarıyla açıklanır."* ifadesi dikkat çekmektedir. Planlarda yer alan ifadelere bakıldığında, öğretmen adaylarının değer öğretimi sürecinde öğrencilere yol gösterdiği, onları yönlendirdiği ve buna dayalı olarak ders planlarının değeri doğrudan öğretmeye dayalı hazırlandığı söylenebilir.

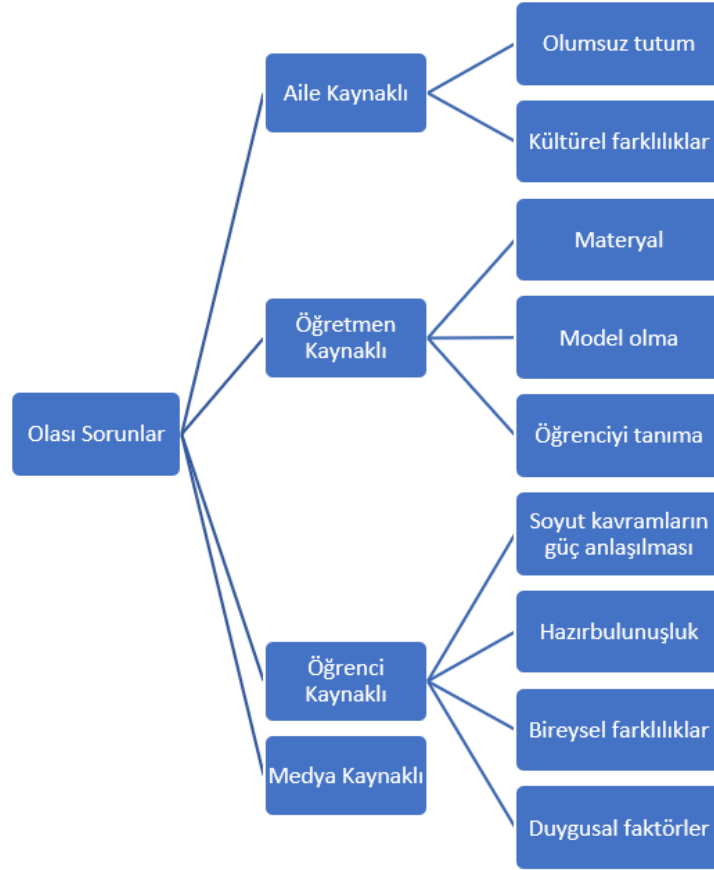
Değer geliştirme koduna yönelik hazırlanan ders planlarının birinde öğrencilere sunulan örnek olay şöyledir:

"Onur, okuldan eve gelir gelmez bahçeye çıktı ve hava kararana kadar arkadaşlarıyla oyun oynadı. Annesinin onu eve çağırmasına aldırmaz etmedi. Oynadı da oynadı. Eve geldiğinde ödevini yapacak hali kalmamıştı. Yemeğini yedi, masanın başına geçti ancak yorgunluktan gözlerini zor açıyordu. Ödevini bırakıp hemen yattı. Sabah uyanınca yarım bıraktığı çok iş olduğunu fark etti ve ne yapacağını bilemedi. Ödevini mi yapsın? Çantasını mı hazırlasın? Kahvaltı mı yapsın? Onur'un yerinde olsaydınız siz ne yapardınız?"

Örnek olayda da görüldüğü gibi, öğrencilere ikilem sunulmuş ve kendilerine göre doğru olanı seçmeleri istenmiştir. Doğal afetlerle ilgili olan bir kazanıma yönelik hazırlanan bir başka günlük planda, *"Mukavvadan yapılmış ağaç, ev, kedi ve asfalt kostümleri çocuklara verilir ve tahtaya çıkarılır. Öğretmen öğrencilere, deprem anında siz insan değil de bu varlıklar yerinde olsaydınız ne hissederdiniz? diye sorar ve yanıtlarını alır"* ifadesiyle değer geliştirme yaklaşımına vurgu yapıldığı görülmektedir. "Tüketilen maddelerin geri dönüşümüne katkıda bulunur" kazanımına yönelik hazırlanan bir diğer günlük planın değerlendirme aşamasında *"Düşünün ki, siz bir plastiksınız. İnsanlar sizi geri dönüşüm kutusuna atmak yerine doğaya bıraktı ve hep orada kalacaksınız. Neler hissederdiniz?"* sorusu ile öğrencilerin düşünme becerilerinin işe koşulması sağlanmaktadır. Yine, "Yemek yerken görgü kurallarına uyar" kazanımına yönelik hazırlanan bir günlük planda yazılan örnek olay şöyledir:

"Ali ailesiyle birlikte lokantaya gitmiş ve orada çok güzel, çeşit çeşit yemekler varmış. Ali yemekleri görür görmez iştahı kabarmış. Hepsini yemek, tadına bakmak istemiş. Çok aç olmadığı halde, yiyebileceğinden fazla yemek siparişi vermiş. Ayrıca yemek yerken etrafını dağıtıp masayı çok kirletmiş. Üstelik ağzını şapırdatıp suyu höpürdeterek içmiş. Bir süre sonra doyunu fark etmiş ama masa hala yemeklerle doluymuş."

Örnek olay okunduktan sonra öğrencilerden kendilerini Ali'nin ve o an orada bulunan diğer insanların yerine koymaları, buna göre görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Bu bağlamda örnek olayın değer geliştirme yaklaşımıyla ele alındığı görülmektedir.

Şekil 3. Öğretmen adaylarına göre Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminde olası sorunlar

Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimi bağlamında ortaya çıkan olası sorunlar teması, Şekil 3’te görüldüğü gibi aile kaynaklı, öğretmen kaynaklı, öğrenci kaynaklı ve medya kaynaklı olmak üzere dört alt temadan oluşmuştur. Aile kaynaklı sorunlar alt teması, *olumsuz tutum* ve *kültürel farklılıklar* kodlarından oluşmaktadır. *Olumsuz tutum* koduna yönelik olarak katılımcılar, içselleştirilmesi gereken kimi değerlerin çocuğun ailesi tarafından reddedilmesinin, çocuğun yaşamında önemli sorunlar doğurabileceğinin altını çizmişlerdir. Bu bağlamda, “*Değeri aile fertlerinin ne düzeyde önemseydiği bir sorun olarak görülebilir. Çünkü aile fertleri o değere sahip değillerse veya tepkililerse öğrencinin o değeri benimsemesi zor olacaktır*” ifadesi ortaya çıkmıştır. Bir diğer kod olan *kültürel farklılıklar*, aileden kaynaklanan sorunlar arasında görülmüştür. Öğretmen adayları farklı kültürel özelliklerden gelen çocukların oluşturduğu bir sınıfta, doğal olarak, yaşanabilecek kimi sıkıntılar olacağından söz etmişlerdir. Buna yönelik ifade edilen görüşlerden biri ise şöyledir: “*Sınıf farklı kültürden gelen çocukları barındırdığı için bazı konular sorun olabilir. Aile yapısı Türk örf adetlerine uygun olmayan bir yapıda başka ülkeden gelmişse, bizim değerlerimiz ona tuhaf gelebilir. Mesela el öpmek gibi*”

Araştırmada öğretmen kaynaklı sorunlar alt teması Şekil 3’te görüldüğü gibi *materyal* bakımından, *model olma* bakımından ve *öğrenciyi tanıma* bakımından kodlarıyla ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarına göre öğretmenler değer eğitiminde materyal kullanmak ve materyal geliştirme sürecine yönelik bilgi sahibi olmak durumundadırlar. Buna yönelik, “*Bazı*

değerlerin kazanılması hem öğretmen hem de öğrenci için güç olabilir. Bu yüzden kazandıracağımız değere ilişkin materyal geliştirilmesi beklenir. Eğer uygun materyal kullanılmazsa öğrencilere o değeri yanlış aktarabiliriz. Öğrenci bazı değerleri karıştırabilir, birbirinden farkını veya birbiriyle olan ilişkisini fark edemeyebilir” ifadesi kullanılmıştır. Katılımcılara göre öğretmenin değer eğitimi gereksiz bulması, konuya yönelik yetkin olmaması ve tutarsız davranması değer eğitiminin gerçekleşmesinde öğretmenin model olmasıyla ilişkilendirilen sorunlar olarak ortaya konmuştur. Buna yönelik bir öğretmen aday, “Öğretmenin bu konuda isteksiz ve yetersiz eğitim vermesi” ve bir diğeri de “Öğretmenin değerleri önemsememesi ya da yeteri kadar üstünde durmaması, söyledikleri ve yaptıklarıyla çelişmesi yaşanabilecek sorunlardan bazıları olabilir” biçimde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenin değer eğitiminde etkili ve doğru model olması gerektiği düşüncesi, tüm katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Bu noktada dikkat çeken ifadelerden bazıları da öğretmenin tutarlı olmadığı zaman yaşanabilecek sorunlara yönelik görüşlerdir. Katılımcılara göre bir sınıf öğretmenin çocukların sınıfta benimsediği değerlerle örtüşmeyen biçimde davranması, diğer bir ifadeyle değerlerin önemine yönelik söylediklerinin karşılığının kendi davranışlarında görülmemesi, büyük sorun teşkil etmektedir. Nitekim katılımcılardan biri, “Öğretmenin değer eğitimi verdikten sonra söylediklerinin tam zıttını yapması” biçiminde görüş bildirmiş, diğer bir katılımcı ise, “Söyledikleri ve yaptıklarının çelişmesi yaşanabilecek sorunlardan bazıları olabilir” cümlesini kurmuştur. Katılımcılara göre öğretmen kaynaklı sorunların sonuncusu ise öğrenciyi tanıma bakımından ortaya çıkabilecek sorunlardır. Öğretmen adaylarının ifadelerine göre Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin gerçekleşmesinde öğretmenin sınıftaki öğrencilerin kişisel ve öğrenme özelliklerini bilmesi, bu özelliklere uygun biçimde davranması gerekmektedir. Nitekim buna yönelik, “Farklı coğrafyadan gelen öğrenciler değerleri farklı yorumlayabilir. Bu sorun olabilir. Bu nedenle öğretmenin öğrencileri birebir tanıması ve ailelerle iletişimde bulunması gerekmektedir” ifadesi kullanılmıştır.

Yaşanabilecek sorunlar bağlamında öğrenci kaynaklı alt teması son olarak *soyut kavramların güç anlaşılması, hazırbulunuşluk, bireysel farklılıklar ve duygusal faktörler* olmak üzere dört koddan oluşmuştur. Buna dayalı olarak öncelikle öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerlerin soyut nitelikte olduğunu, çocukların bunları anlama ve zihninde canlandırmada sorunlar yaşayabileceğini vurguladıkları görülmektedir. Bu vurgu, “Değerler soyut olduğu için öğrencilerin bunları somutlaştırması ve zihinlerinde canlandırması kısmında sorunlar yaşanabilir” ve “Sevgi, saygı, sadakat gibi değerler soyut olduğu için öğrenci bunları kavramada güçlük çekebilir” ifadelerinde görülmektedir. Öte yandan çocukların hazırbulunuşluk seviyeleri ve bireysel farklılıkları öğretmen adaylarına göre sorun olabilmektedir. Bu noktada öğretmen adayları yeterli hazırbulunuşluğu bulunmayan ve bireysel farklılıkların doğurabileceği kimi durumlardan dolayı çocukların sorun yaşayabileceğinden söz etmişlerdir. Bu düşünceler, “Öğretmek istediğimiz değer öğrencinin sınıf seviyesine yani hazırbulunuşluk seviyesine uygun olmayabilir” ile “Her öğrenci birbirinden farklıdır. Hareketleri düşünceleri farklıdır. Bu yüzden değerleri kazanmaları zor olabilir, zaman gerektirir” ifadelerinde görülmektedir. Yine, duygusal faktörler ise katılımcılara göre yaşanabilecek sorunlarının nedenini oluşturabilmektedir. Öğretmen adaylarının bu görüşleri, Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerler arasında sevgi, saygı, hoşgörü, aileye bağlılık gibi değerleri ortaya koymalarıyla da örtüşmektedir. Buna yönelik bir katılımcı, “Çocuğun iç dünyasında ya da sosyal hayatındaki bir aksaklık bile değerlerin öğretimine olumsuz etki edebilir” ifadesini kullanmış, bir diğeri de, “Değer eğitiminde aile kavramı aile ilişkileri anlatılırken öğrencinin anne-babasının olmaması onun duygusal, ruhsal sorunlar yaşamasına neden olabilir”

biçiminde görüş belirtmiştir. Bu ifadeler ışığında, bireyin değerleri içselleştirmesinde duygusal durumunun da etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmada Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminde yaşanabilecek sorunlara ilişkin son olarak medya kaynaklı alt teması ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre çocukların medyadan kontrolsüz biçimde yararlanmasının, değeri yanlış algılamalarına veya kendi yararları için olan bazı değerleri içselleştirememelerine yol açabileceği söylenebilir. Bu çıkarımı destekleyen öğretmen adayı görüşü, “*Çağımızda teknoloji çocukların rahat ulaşabileceği bir konumda. Bu yüzden her an internete düşen bir yanlış video, dizi, film gibi şeyler izleyebiliyorlar. Bunların içinde yanlış değer aktarımına yol açacak olay, söz veya olumsuz bir durum varsa değer eğitimi açısından büyük sorun olabilir*” ifadesiyle ortaya konmuştur.

Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimine yönelik görüşleri Şekil 4’te görüldüğü gibi işlevselliğe yönelik öneriler bağlamında incelenmiştir.

Şekil 4. Öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik önerileri

İşlevselliğe yönelik öneriler teması okul dışı uygulamalar, alternatif yaklaşımlar, somutlaştırma, gerçek yaşam sorunları, güncel olaylardan yararlanma ve etkili aile katılımı olmak üzere altı alt temadan oluşmuştur. Alt temalar bir bütün olarak incelendiğinde, öğretmen adaylarının sundukları önerilerin gerçekçi olduğu söylenebilir. Nitekim değerlerin benimsenmesinde okul dışı uygulamaların kullanılması çocukların gerçek yaşamla bağ kurmalarına olanak verecektir. Bu doğrultudaki katılımcı görüşü, “*Öğrencilerin dersin içeriğini birebir yaşamla ilişkilendirip aradaki bağı kavramaları gerekir. Bu nedenle değer eğitimi sınıf yerine sosyal hayatın daha geniş ve hareketli olduğu okul dışındaki uygulamalarla daha etkili hale getirilebilir*” biçimindedir. Öğretmen adaylarının alternatif yaklaşımları önerileri gerek dersin öğretme-öğrenme sürecinin iyileştirilmesi gerekse değerlerin etkili biçimde benimsenmesinde önemlidir. Bu kapsamda değer eğitimi süreci daha etkili ve öğrencilerin aktif olarak katılabileceği öğrenme

ortamlarında gerçekleştirilebilir. Buna yönelik olarak, “Öğrencilere oyunla değerleri kazandırabiliriz. Mesela yeri geldiğinde oyun oynarlarken saygı değerini onlara verebiliriz. Yaşanmış bir olay anlatarak, video izleterek, öğrencilerin gözlem yapmalarını ve bunu sınıfta diğer arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlayarak değerleri vermeliyiz” ifadesi dikkati çekmektedir. Ancak hazırladıkları planlarda alternatif yaklaşımlar yerine daha çok öğrencinin pasif konumda kaldığı strateji-yöntem ve teknikleri tercih etmiş olmaları, bu düşünceleriyle çelişmektedir. Hazırladıkları planlarda sunuş yoluyla öğretim ve soru-cevap yöntemini seçmeleri, buluş yoluyla öğretimi daha az tercih etmeleri ve değer öğretimini daha çok doğrudan öğretme yoluyla gerçekleştirmeleri, düşündürücüdür.

İşlevselliğe yönelik öneriler temasında ortaya çıkan alt temalardan bir diğeri somutlaştırmadır. Katılımcı ifadelerinde, değerlerin somutlaştırılmasına vurgu yaptıkları ve öğretmenin, somutlaştırma bağlamında, çocukların öğrenme düzeylerine uygun yöntemler kullanması gerektiğini önerdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, “Bence değerlerde en önemli şey somut bir şekilde çocuklara verilmesi. Yoksa anlamazlar. Bu yüzden farklı materyaller kullanarak öğrencilerin anlayabileceği şekilde somutlaştırmalıyız. Yoksa çocuk sevgi, saygı, adalet değerinin ne olduğunu kavrayamayabilir” ifadesi söylenmiştir.

Öğretmen adaylarının önerilerine göre gerçek yaşam sorunları, güncel olaylardan yararlanma ve etkili aile katılımı alt temaları ortaya çıkmıştır. Öğretmen adayları gerçek yaşam sorunlarının Hayat Bilgisi dersinde kullanılmasını önemsemişler, aynı zamanda değer eğitimi yaparken konunun ve söz konusu değerlerin gerçek yaşam sorunlarıyla ilişkilendirilmesini önermişlerdir. Buna yönelik bir ifade, “Değerleri direkt telkin yöntemiyle vermek yerine çocuğa gerçek hayatından bir problem durumu verilip çocuğun bu problemi kendi problemiymiş gibi içine sindirerek çözüme ulaşması sağlanırsa daha etkili olabilir” biçimindedir. Diğer ifade ise, “Örneğin mesleklerin öğrenilmesinde güncel haberlerden bir örnekle bir belgesel kesitinde öğrencilerin sorguladığı aklının almadığı durumlar sınıf ortamında tartışma yöntemiyle işlenmeli ve konuyla ilgili olan değer böylelikle verilmelidir. Mesela bir kadın tamirci haber yapılmışsa diğer meslek örneklerinin yanına bu örnek koyulup öğrencilerin sergiledikleri tavır veya şaşkınlığı gözlenip ona göre bir ortam sağlanabilir” cümlesidir. Öğretmen adaylarının değer eğitiminde güncel olaylardan yararlanmaya ilişkin önerilerine göre, çocukların söz konusu değerleri içselleştirmede güncel olarak yaşanan somut olaylardan yola çıkılmasını vurguladıkları görülmektedir. Son olarak etkili aile katılımı alt temasına yönelik öğretmen adayı görüşlerinden biri, “Aile ve okul iş birliği yapmalı. Mesela öğretmen öğrettiği bir değeri aileye bildirmeli. Burada da ailenin bilinçli olması önemli. Bunun için toplantılar yapılabilir” biçimindeyken bir diğeri de “Bence velilerle sık sık iletişim halinde olunup, bu değer eğitimi sürecinden onlara da bahsedilmelidir” cümlesidir. Bu alt temada öğretmen adaylarının aile ve okul iş birliğine vurgu yaptıkları, velilerle sıklıkla iletişim halinde olunması gerektiğini önerdikleri görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada öğretmen adayları ahlaki gelişim için değer eğitiminin gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Akbaş (2008), ahlakın toplumu ayakta tutan temel değerler sistemi olduğunu belirtmiş, ahlaki değerlerin yok sayılmasının öncelikle toplumu oluşturan sosyal yapıyı ortadan kaldıracığını vurgulamıştır. Nitekim toplumsal düzenin sağlanması, bireylerin birbirleriyle uyum içinde yaşaması için ahlaki değerlerin edinilmesi gerekmektedir. Öğretmen adaylarının bu doğrultuda görüş bildirmesi, onların yetiştirecekleri nesillere ahlaki değerleri kazandırmaya

yatkın ve istekli olduklarının göstergesi olabilir. Ahlaki gelişimin yanında hem duygusal gereksinimlerin hem de empati ve iş birliği gibi sosyal becerilerin kazandırılmasında değer eğitiminin gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer biçimde Uzunkol ve Yel (2016) tarafından gerçekleştirilen deneysel araştırmada deney grubuna uygulanan değer eğitimi programının öğrencilerin sosyal problem çözme ve empati kurma becerileri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Meydan (2010) araştırmasında ise öğretmenlerin değer eğitimi uygulamalarında çoğunlukla grup çalışması yaptıklarını belirttiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgu ile söz konusu araştırmada öğretmen adayları tarafından ortaya konulan değer eğitiminin işbirliğini geliştirmede gerekli olduğu bulgusu birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Öğretmen adayları çocuklarda milli kimlik oluşturmak için değer eğitimine gereksinim duyulduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu, öğretmen adaylarının evrensel değerler yanında milli değerlerin de önemli olduğunu düşündükleri, bireylerin kendilerini yaşadıkları topluma ait hissedebilmeleri ve milli kimlik oluşturmaları için milli değerlerin öğrenilmesine gerek olduğunu düşündükleri biçiminde yorumlanabilir. Yiğittir'in (2010) araştırma sonuçlarına göre ilkökuller velileri, okulda en çok kazandırılması gereken değerleri milli, geleneksel ve ahlaki değerler olarak açıklamışlardır. Deveci ve Selanik-Ay (2009) tarafından yapılan araştırmada ise, ilkökuller öğrencilerinin yazdıkları günlüklerde çoğunlukla ifade ettikleri milli değerler vatan ve Atatürk sevgisi, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, asker ve bayrak sevgisi olmuştur. Buna dayalı olarak farklı çalışma gruplarıyla yapılan araştırma sonuçları, söz konusu araştırmada öğretmen adaylarının değer eğitiminin gerekliliğini milli kimlik oluşturma bağlamında açıklamalarıyla paralellik göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre toplum düzenini sağlamak, bireylerin topluma uyumlarını kolaylaştırmak, topluma ait hissetmek, yozlaşmanın önüne geçmek ve geleceğe yön vermek için okullarda değer eğitimi gereksinim olduğu belirlenmiştir. Bu bulguya benzer biçimde Ergin ve Karataş (2014), öğretmenlerin çoğunun değer eğitimi yitirilen değerlerin kazandırılması için verilen eğitim olarak açıkladıklarını belirlemiştir. Hayat Bilgisi dersinde çoğunlukla verilmesi gereken değerlerin saygı, sevgi, vatanseverlik, sorumluluk, yardımseverlik olduğu, ulaşılan bir diğer bulgudur. Buna paralel olarak öğretmen adayları hazırladıkları günlük planlarda da en çok sorumluluk değerine yer verdikleri görülmüştür. Yaşaroğlu (2013) Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programındaki kazanımların değerlerle olan ilişkisini incelediği araştırmasında, ikinci sınıf kazanımlarında en çok sorumluluk değerine yer verildiğini belirtmiştir. Güzel-Candan ve Ergen (2014) sevgi ve sorumluluk değerlerinin, Hayat Bilgisi ders kitaplarında en çok geçen değerler olduklarını ortaya koymuşlardır. Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013) araştırmalarında öğretmenlerin en çok sorumluluk değerine önem verilmesi gerektiğini belirtmişler; Deveci ve Selanik-Ay (2009) ise ilkökuller öğrencilerinin yazdıkları günlüklerde en çok sorumluluk değerine yer verdiklerini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla araştırmanın öğretmen adaylarının verilmesi gerektiğini düşündükleri ve ders planlarında en çok kullandıkları değer sorumluluk değeri olduğu bulgusu ile Yaşaroğlu (2013), Güzel-Candan ve Ergen (2014), Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013) ile Deveci ve Selanik-Ay'ın (2009) araştırma bulguları birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bu bulgu, Hayat Bilgisi dersinin içeriğinin, amaçlarının ve kazanımlarının öğrencilerde sorumluluk değerini geliştirmede oldukça elverişli olduğu biçiminde yorumlanabilir. Öğretmen adaylarının en az tercih ettikleri değerler ise misafirperverlik, çalışkanlık, dayanışma ve tutumluluk olmuştur. Bu bulguya benzer biçimde Yiğittir (2010) ilköğretim öğrencilerinin okulda kazandırılmasını istediği değerlerin belirlenmesine yönelik gerçekleştirdiği araştırmasında az sayıda velinin misafirperverlik ve dayanışma değerlerini tercih ettiklerini belirtmiştir. Öğretmen adayları hazırladıkları planlarda

ise en az hoşgörü ve bilimsellik değerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu bulgunun aksine Erdem (2007) çalışmasında katılımcıların en çok sahip olduğu değerlerden birinin bilimsellik değeri olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi dersi kazanımlarıyla hoşgörü ve bilimsellik değerleri arasında bağlantı kurdukları ama bu değerleri somut etkinliklerle sunmada zorlanmış olabilecekleri söylenebilir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri, değerlerin somutlaştırma, diğer derslere temel oluşturma, kazanımlarla ilişkili olma bakımlarından Hayat Bilgisi dersinin doğasına uygun olduğudur. Hayat Bilgisi dersinin değer eğitiminin gerçekleştirildiği ilk derslerden biri olması (Kurtdede-Fidan, 2015) ve “bireyin yaşamında karşılaşılabileceği çeşitli sorunlara karşı en uygun seçenekleri ortaya koyabilmesi için onu yaşama hazırlamayı, yaşamın içinden seçilen olaylardan ne gibi çıkarımlar yapması gerektiğini, sosyal insan ve vatandaş olarak görev ve sorumluluklarını hatırlatması ve öğretmesi”ni (Akınoğlu, 2002) amaç edinmesi, bu dersin değer eğitimiyle ortak paydada bulunduğu göstergesidir. Somutlaştırma bağlamında ise araştırmada, öğrencilerin soyut kavramları anlamada yaşadıkları sıkıntıların etkili değer eğitiminin gerçekleştirilmesinde sorun teşkil edebileceği ortaya konmuştur. Bu bulguya benzer biçimde Yıldırım ve Turan (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre sınıf öğretmenleri, değerlerin soyut olmasından dolayı sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Değerlerin soyut kavramlar olması ve Hayat Bilgisi dersinin de soyut kavramları somutlaştırma rolünün olması, ilk bakışta öğretmenin işini kolaylaştıran biçimde görünse de bu durum her zaman gerçekleşmeyebilir. Bilindiği gibi ilkökul çocuğu somut işlemler döneminde olduğu için, konuları somutlaştırmalar yoluyla öğrenmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007). Bilgiyi somutlaştırma, öğretmenlerin önemli rollerinden olduğu gibi (Karabacak, 2016) gerek çocukların gelişim özelliklerine karşılık gelmesi gerekse Hayat Bilgisi dersinin içeriği ve değer eğitimindeki önemi bakımlarından gerekli görülmektedir.

Öğretmen adayları ailelerin olumsuz tutumları ve kültürel farklılıklarından dolayı değer eğitiminde sorunlar yaşanabileceğinden söz etmişlerdir. Hawkes (2005) araştırmasında, değer eğitimi uygulamalarını destekleyen ailelerin çocuklarında değerlerin daha sağlıklı edinildiğini ortaya koymuştur. Preston (1995) ise araştırmasında değer eğitime direnç gösteren ailelerin olduğunu belirtmiş; bu ailelerin geleneksel düşünce yapısına sahip olduklarını, değerlerin ebeveyn rehberliğinde öğretilebileceğini ve okul müdahalesiyle öğretilenlerin çelişebileceğini düşündüklerini belirtmiştir. Benzer biçimde Çelikkaya ve Filoğlu (2015) araştırmalarında, öğretmenlere göre değer eğitiminde yaşanan en büyük sorunlardan birinin ailelerin değer eğitimi konusundaki yetersizliğinin olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Öğretmen adaylarına göre sınıf öğretmenin öğreteceği değeri önemsiz görmesi, değeri kazandırmaya ilişkin yetersiz olması ve söyledikleriyle yaptıklarının tutarlı olmaması, değer eğitiminde yaşanabilecek sorunlardan bir diğeridir. Çocuklar zamanlarının çoğunu okulda geçirirler, dolayısıyla öğretmenlerin çocukta değer yaratmada önemli rol oynadığı ortadadır (Korch, 2009). Bu bağlamda değer eğitiminde öğretmenin rolü çocuğun değer eğitiminden ne kadar yararlandığıyla doğru orantılıdır. Hawkes (2005), araştırmasında öğretmenlerin sınıfta her ne kadar değerleri açıkça tartışmamış ve programa dâhil etmemiş olsalar da dolaylı olarak değer eğitimini gerçekleştirdiklerini belirlemiştir. Aynı araştırmada öğretmenin sahip olduğu değerleri öğrencilere yansıtmasının, öğretmenin söylediği ile yaptığı arasındaki bağlantıyı kurabilen öğrenciler üzerinde büyük etkisinin olduğu saptanmıştır.

Araştırmada öğrencilerin soyut kavramları anlamada yaşadıkları sıkıntılar, hazırbulunuşluk düzeyleri, bireysel farklılıkları ve duygusal etmenler etkili değer eğitiminin

gerçekleştirilmesinde bazı sorunlara yol açabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguya benzer biçimde Yıldırım ve Turan (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre sınıf öğretmenleri, değerlerin soyut olması, öğrencilerin sürekli şikâyet etmesi ve farklılıkları eleştirmesi bakımlarından sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmada öğretmen adaylarına göre medyadan kontrolsüz yararlanmanın, değer eğitimi olumsuz yönde etkileyebileceği belirlenmiştir. Medyanın şiddeti kanıksaması, toplumun ahlaki değerlerini “bozması”, yeni nesli tüketime alıştırmaya gibi olumsuzluklar sıklıkla tartışma konuları olarak gündeme gelmektedir (Cangöz, 2012). Medyanın günlük yaşamdan eğitim programları, sanayi üretiminden geleceğin planlanmasına kadar her alanda farklı işlevler üstlenmesi, teknolojinin de desteğiyle insanların gerçeklikten uzaklaşmasına yol açabilmektedir (Cereci, 2012). Nitekim Kurtulmuş, Tösten ve Gündaş (2014) araştırmalarında öğretmenlerin değer eğitimi sürecinde kitle iletişim araçlarıyla ilgili sorunlardan aşırı olumsuz etkilendiklerini bulmuşlardır. Yine, Yaşar, Gültekin ve Gürdoğan-Bayır (2013) tarafından yapılan araştırmada sınıf öğretmenlerinin etkili değer eğitimi gerçekleştirmek için teknoloji konusunda bilinçli olunması, basın organlarının denetlenmesi ve medya okur-yazarlığı eğitiminin verilmesi gerektiğini önerdikleri ortaya konmuştur. Bu bağlamda medyanın değer eğitimi üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği, bu olumsuzluklardan kaçınmak için çocukların medyadan ancak yetişkin gözetiminde yararlanmasının gerektiği söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminde kullandıkları strateji-yöntem-tekniklerden çoğunun sunuş yoluyla öğretim, soru-cevap yöntemi, buluş yoluyla öğretim ve dramatizasyon olduğu; en az ise araştırma-inceleme, işbirlikli öğrenme, panel yöntemlerinin tercih edildiğidir. Bu bulguyla kısmen örtüşür nitelikte Yıldırım ve Turan (2015) tarafından yapılan çalışmada sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi dersi değer eğitimi sürecinde en çok örnek olay, soru-cevap ve drama tekniklerini kullandıklarını; Bahçe (2010) ise, en çok tercih edilen yöntemin örnek olay ve drama olduğunu saptamıştır. Gündoğan’ın (2020) araştırma sonuçlarına göre ise ilkokul öğrencileri, Hayat Bilgisi dersinin işlenişinde öğretmenlerinin farklı strateji, yöntem, teknik ve araç-gereçler kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının hazırladıkları günlük planlarda çoğunlukla sunuş yoluyla öğretimin kullanılması, araştırma-inceleme stratejisi ve işbirlikli öğrenme yönteminin daha az tercih edilmesi, onların öğrenci merkezli yöntemleri uygulamada yetersiz kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri arasında yer alan “öğretme ve öğrenme sürecinde uygun strateji, yöntem ve teknikleri kullanarak etkili öğrenmeyi gerçekleştirir” (MEB, 2017) ifadesi, öğretme-öğrenme sürecinde etkili strateji-yöntem-tekniklerin etkili biçimde uygulanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının bu konudaki yeterlilikleri oldukça önemlidir. Öğretmen adaylarının alternatif yaklaşımları önermeleri ancak, bunu kendi planlarına yansıtılmaları ulaşılan sonuçlardan bir diğeridir. Günlük planlarına bakıldığında ise 15’inde değerleri doğrudan öğretme, 11’inde değer geliştirmeye dayalı yaklaşımları tercih etmeleri, öğretmen adaylarının öğrenci merkezli strateji-yöntem-teknikler ile öğretim yaklaşımlarının önemini farkında oldukları ancak bunu uygulamaya yansıtmadıklarını göstermektedir. Kaldı ki, değer öğretiminin değer açıklama (Chase, 2010; Fritz, 2015; Kujur, 2007) değer analizi (Kurtulmuş, 2009), karakter eğitimi (Aydın, 2008) gibi değer geliştirmeye dayalı yaklaşımlarla gerçekleştirildiği araştırmalarda, söz konusu yaklaşımların etkili olduğu ortaya konmuştur. Buna ek olarak, araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının değer eğitimi çocukları iş birliğine sevkettiği için gerekli gördüklerini belirtmeleri ancak, hazırladıkları planlarda iş birliğine dayalı öğrenme yöntemini tercih etmemeleri bir anlamda kendileriyle çelişiklerinin göstergesi olabilir.

Son olarak araştırma sonuçları bir bütün olarak incelendiğinde, sınıf öğretmeni adaylarının değer eğitimine yönelik farkındalık sahibi oldukları ve değer eğitimi ile Hayat Bilgisi dersi arasında etkili biçimde bağ kurabildikleri söylenebilir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının mesleğe bu farkındalıkla başlamaları Hayat Bilgisi dersinde değer eğitimi uygulamalarını işlevsel olarak gerçekleştirebileceklerinin göstergesi olabilir. Bunun yanında öğretmen adaylarının görüşlerinde sözettikleri ve etkili değer eğitimi için gerekli olarak gördükleri alternatif yaklaşımları, somutlaştırma kapsamında farklı materyal ve strateji-yöntem-tekniklerin kullanılması gerektiğini hazırladıkları planlarda uygulamamış olmaları, değer eğitimi yaklaşımlarından değer gerçekleştirmeye dayalı günlük planların daha az tercih edilmesi, oldukça önemli bir bulgudur. Öğretmen adaylarının etkili değer eğitimi için gereksinim duyulanların farkında oldukları ancak bunu uygulamaya dökmedikleri görülmektedir. Bu durum, somutlaştırmayı gerçekleştirmek için kendilerini yetkin hissetmedikleri, alternatif yöntemlerin ve değer geliştirmeye dayalı öğretim yaklaşımlarının sınıf içinde nasıl uygulanacağı konusunda bilgisiz, deneyimsiz oldukları biçiminde yorumlanabilir. Hâlbuki değer eğitimi sürecinde etkin yöntemlerin kullanılması, öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir (Fahyuni ve Bandono, 2017). Etkinliklerin gerçekleştirilmesinde çoğu öğretmen adayı tarafından seçilen öğretmen merkezli strateji ve yöntemler, sınıf içi uygulamalarda öğrencilerin geri planda kalmasına, değeri içselleştirmekten çok ezberlemesi ve taklit etmesine yol açabilir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının değer eğitimi uygulamalarını etkili biçimde gerçekleştirmeleri için öğrenme sürecinde öğrenciyi etkin kılacak yöntemleri kullanmaları gerekmekte, bu gereklilik sonucunda öğretmen yetiştiren kurumlara iş düşmektedir. Öğretmen adaylarının sınıf içi etkinlikleri düzenlerken öğrenci merkezli strateji-yöntem ve teknikler konusunda yetkinlik kazanmaları ve mesleğe atandıklarında sözü edilen teknikleri uygulayabilmeleri, Hayat Bilgisi dersinde gerçekleştirilen değer eğitimi uygulamalarının niteliğini daha da artıracaktır.

Araştırma sonuçları bağlamında araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik olarak şu öneriler getirilebilir:

- Öğretmen adaylarının Hayat Bilgisi dersinde verilmesi gereken değerler arasında en az tercih ettikleri misafirperverlik, çalışkanlık, dayanışma ve tutumluluk değerlerine yönelik algıları ve tercihlerinin nedenleri sorgulanabilir. Bu kapsamda öğretmen adaylarıyla görüşmeler gerçekleştirilerek derinlemesine bilgi edinilebilir.
- Hayat Bilgisi dersinin yanında sınıf öğretmenliği lisans programında yer alan diğer öğretim derslerinin de değer eğitimi uygulamalarıyla işlenmesine özen gösterilebilir ve buna yönelik araştırmalar tasarlanabilir. Böylece, öğretmen adayları farklı derslerde değer eğitimin nasıl gerçekleştiği, bu derslerin öğretme-öğrenme süreçlerinde değer eğitimi yaklaşımlarının ve strateji-yöntem-tekniklerin nasıl işe koşulduğunu gözlemleyebilir.
- Öğretmen adaylarına dönük olarak değer eğitiminde öğrenciyi etkin kılan strateji-yöntem-tekniklerin sınıf içi etkinliklerde sıklıkla uygulanması gerekmektedir. Aynı zamanda öğretmen adaylarının strateji-yöntem-tekniklere yönelik farkındalıklarının bilgi düzeyinde kalmaması; uygulamada nasıl işlediğini görmeleri için “Öğretim İlke ve Yöntemleri” dersinin içeriğindeki uygulamaların artırılması önerilebilir.
- Öğretmen adaylarının değer eğitimi yaklaşımlarını etkili kullanabilmeleri için bilgi ve beceri düzeylerinin geliştirilmesi kapsamında, sınıf eğitimi lisans programında değer eğitimine yönelik derslerin sayısı artırılabilir. Bu derslerin içeriği farklı değer eğitimi yaklaşımlarıyla desteklenebilir. Öğretmen adaylarının değer aktarma yaklaşımlarının yanında değer açıklama, değer analizi, ahlaki ikilem gibi değer geliştirme yaklaşımlarını öğrenmeleri ve uygulamaları sağlanabilir.

- Öğretmen yetiştirme lisans programlarında, Türkiye'deki uygulamaların yanında farklı ülkelerin değer eğitimi politikalarına yer verilerek öğretmen adaylarının değer eğitimiye yönelik küresel bir bakış açısı kazanması sağlanabilir.

Bu araştırma, katılımcıların değer eğitimi ve Hayat Bilgisi dersinde değer eğitiminin işlevselliğine yönelik görüş ve önerileriyle sınırlıdır. Ayrıca, araştırma sonuçları ve önerilerinin ilgili çalışma grubuna yönelik olması ve genellenebilir olmaması, verilerin açık uçlu anket formu ve ders planları yoluyla toplanması araştırmanın sınırlılıkları arasında sıralanabilir.

Kaynaklar / References

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A. ve Tarman, B. (2013). Değerler: kim ne kadar değer veriyor? *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 191-206. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/202327> adresinden alınmıştır.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302506> adresinden alınmıştır.
- Akinoğlu, O. (2002). Hayat bilgisi öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Eds.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss.1-13). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aladağ, S. ve Kuzgun, M. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının “değer” kavramına ilişkin metafor algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(29), 163-193.
- Aydın, E. ve Sulak, S. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının “değer” kavramına yönelik metafor algıları. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 482-500 doi: 10.14686/buefad.v4i2.5000148420
- Aydın, Ö. (2008). *Sorumluluk ve yardımseverlik odaklı karakter eğitimi programının 7. sınıf öğrencilerinin ahlaki olgunluk düzeyine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 16-19.
- Bahçe, A. (2010). *Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bal, Ö. ve Anılan, H. (2019). Hayat bilgisi dersi değer eğitiminde örnek olay yönteminin kullanılması: Bir eylem araştırması. *Milli Eğitim*, 48, 1, 177-202. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/926354> adresinden alınmıştır.
- Cangöz, İ. (2012). İletişim kuramları. Gürcan, İ. H. (Ed.). *Medya ve İletişim* (s. 50-71). Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları: Eskişehir.
- Cereci, S. (2012). Medyanın işlevi: Gerçeklerin ötelenmesi sorunu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (2), 1-12 doi: 10.9761/JASSS_567
- Chase, J. (2010). *The additive effects of values clarification training to an online goal-setting procedure on measures of student retention and performance*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nevada, Reno.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). US: Sage Publications, Inc.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556. <https://hdl.handle.net/20.500.12513/576> adresinden alınmıştır.
- Demir, K., ve Demirhan-İşcan, C. (2007). *Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi*. 1. Ulusal İlköğretim Kongresi. 15-17 Kasım 2007, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Deveci H. ve Selanik-Ay, T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 167-181. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/deveci_ay.pdf adresinden alınmıştır.
- Dunlop, F. (2005). Democratic Values and the Foundations of Political Education. J. M. Halstead and M. J. Taylor (Eds.). *Values in education and education in values* içinde (pp.66-76). London: Taylor & Francis.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302619> adresinden alınmıştır.
- Elkatmış, M. (2016). Okul kültüründe demokrasinin yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s.41-76). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erbil-Kaya, M. (2015). Okulöncesi dönemde değerler eğitiminde okul-öğretmen ve ailenin rolü. S. Yağan Güder (Ed.). *Okulöncesi ve ilkokul döneminde değerler eğitimi* içinde (s.57-72). Ankara: Eğiten Kitap.

- Erdem, A. R. (2007). Eğitim fakültesi kültürünün önemli bir ögesi: Değerler (Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği). *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 95-108.
- Ergin, E. ve Karataş S. (2014). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri: Bir durum çalışması. *Journal of Educational Sciennes*, 2(1), 33-45.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/148784> adresinden alınmıştır.
- Fahyuni, E. F., & Bandonno, A. (2017). The use of value clarification technique-based- picture story media as an alternative media to value education in primary school. *Harmonia: Journal of Arts Research And Education*, 17(1), 68-74. doi:10.15294/harmonia.v17i1.7469
- Fritz, M. R. (2015). *Knowing their values: A phenomenological study examining undergraduate leadership students' values clarification*. Unpublished Doctoral Dissertation, The Florida State University, Florida.
- Geçit, Y. ve Gencer, G. (2011). Hayat bilgisi dersinde kazandırılması beklenen değerlere ilişkin veli görüşleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 78-90.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/185612> adresinden alınmıştır.
- Glesne, C. (1998). *Becoming qualitative researchers: An introduction*. NY: Longman.
- Glesne, C. (2015). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy, P. Yalçınoglu). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gündoğan, A. (2019). Milli değerlerin içselleştirilmesinde hayat bilgisi dersinin rolü. A. F. Arıcı ve M. Başaran (Ed.). *Milli Eğitim üzerine yazılar* içinde (s.125-141). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Gündoğan, A. (2020). İlkokul öğrencilerin gözünden hayat bilgisi dersi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 31-53. doi: 10.18039/ajesi.681910
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar: Ahlak psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki gelişme*. Profesörlük tezi. Ankara: Ötüken.
- Gürdoğan-Bayır, Ö.; Çengelci-Köse, T. ve Deveci, H. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarına göre ilkokullarda değer eğitimi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* 17(3), 317-339.
http://kefad2.ahievran.edu.tr/archieve/pdfiler/Cilt17Sayi3/JKEF_17_3_2016_317-339.pdf adresinden alınmıştır.
- Güzel-Candan, D. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/202223> adresinden alınmıştır.
- Halstead, J. M. (2005). Liberal values and liberal education. J. M. Halstead and M. J. Taylor (Eds.). *Values in education and education in values* içinde (pp.15-30). London: Taylor & Francis.
- Hawkes, N. (2005). *Does teaching values improve the quality of education in primary schools? A study about the impact of introducing values education in a primary school*. Unpublished Doctoral Dissertation, Kellogg College, University of Oxford: Michaelmas.
- Karabacak, N. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin mesleki değerleri üzerine nitel bir çalışma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kılınç, F. E. (2015). Okulöncesi dönemde değerlerin kapsamı. S. Yağan Güder (Ed.). *Okulöncesi ve ilkököl döneminde değerler eğitimi* içinde (s.21-35). Ankara: Eğiten Kitap.
- Korch, A. (2009). *Values education in the American school system*. Unpublishing Master Thesis, Rowan University.
- Kujur, D. (2007). *A study of the impact of value clarification strategies for enabling students of class VIII to deal with value conflicts*. Unpublished Doctoral Dissertation, Maharaja Sayajirao University of Baroda, India.
- Kurtdede-Fidan, N. (2015). Hayat bilgisi dersinde değerler eğitimi. M. Gültekin (Ed.). *Hayat bilgisi öğretimi* içinde (s.249-266). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kurtulmuş, M. (2009). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde değerlerin kazandırılmasında kullanılan değer analizi yaklaşımının etkililiğinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

- Kurtulmuş, M., Tösten, R. ve Gündaş, A. (2014). İlköğretim 1. kademe öğretmenlerinin değerler eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlar. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 281-305. <https://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-27-makale-11.pdf> adresinden alınmıştır.
- Leenders, H. & Veugelers, W. (2009). Different perspectives on values and citizenship education. J. Zajda and H. Daun (Eds.) In *Global values education: Teaching democracy and peace* (pp.21-34). Newyork: Springer.
- MEB, (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri*. Ankara: Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- MEB, (2018). Hayat bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 1. 2. ve 3. Sınıflar). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018122171428547-HAYAT%20B%C4%B0LG%C4%B0S%C4%B0%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI.pdf> adresinden alınmıştır.
- Mergler, A. G., & Spooner-Lane, R. (2012). What pre-service teachers need to know to be effective at values-based education. *Australian Journal of Teacher Education*, 37(8). Doi: 10.14221/ajte.2012v37n8.5
- Meydan, A. (2010). *Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). An expanded sourcebook qualitative data analysis. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Özden, M. ve Saban, A. (2017). Nitel araştırmalarda paradigma ve teorik temeller. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.). *Eğitimde nitel araştırma desenleri* içinde (s.1-29). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, E. (2013). Hayat bilgisi dersinde değerler eğitimi ve örnek uygulamalar. S. Öğülmüş (Ed.). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı* içinde (s.425-477). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Preston, R. (1995). *A descriptive study of values education programs in texas public elementary schools*. Unpublished Doctoral Dissertation, Graduate Comical of the University of North Texas in Partial Fulfillment of the Requirements, Denton, Texas.
- Rokeach, M. & Regan, J. F. (1980). The role of values in the counseling situation. *The Personnel and Guidance Journal*, 58(9), 576-582. doi: 10.1002/j.2164-4918.1980.tb00454.x
- Schwartz, S. H. & Sagiv, L. (1995). Identifying culture-specifics in the content and structure of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26(1), 92-116. doi: 10.1177/0022022195261007
- Şimşek, N. (2013). Hayat bilgisinde kişisel nitelik (değer) öğretimi. *International Journal of Social Science*, 6(1), 1325-1346. doi: 10.9761/JASSS_511
- Ulusoy, K. (2017). Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi. B. Tay (Ed.). *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi* içinde (s.323351). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Uzunkol, E. (2014). Hayat bilgisi dersinde değerlerin öğretimi. S. Şimşek (Ed.). *Sınıf öğretmenleri ve adayları için hayat bilgisi öğretimi* içinde (s.125-156). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uzunkol, E. ve Yel, S. (2016). Effect of value education program applied in life studies lesson on self-esteem, social problem-solving skills and empathy levels of students. *Education and Science*, 41(183), 267-292 doi: 10.15390/EB.2016.5550
- Yaşar, Ş., Gültekin, M. ve Gürdoğan-Bayır, Ö. (2013). Sınıf öğretmenlerinin bakış açısıyla küreselleşmenin değerlere ve değer eğitimine yansımaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 339-369. <https://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-26-makale-12.pdf> adresinden alınmıştır.
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: Hayat bilgisi dersi örneği. *Anemon Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 725-733. doi: 10.18506/anemon.394551
- Yazar, T. (2016). Toplumsal yaşam ve değerler. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s.95-114). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84. <https://hdl.handle.net/20.500.12513/134> adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8.bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, N. ve Turan, S. (2015). Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programındaki değerlerin kazandırılma sürecine yönelik görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(2), 420-437. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/63490> adresinden alınmıştır.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/302490> adresinden edinilmiştir.
- YÖK. (2017). *Öğretmen yetiştirme lisans programları*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/AA_Sunus_%20Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf adresinden edinilmiştir.

Yazar

Dr. Öğretim Üyesi Aslı GÜNDOĞAN, Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında Hayat Bilgisi Öğretimi, öğretmen eğitimi bulunmaktadır.

İletişim

Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi ABD 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak / Türkiye
e-mail: asli.gundogan@usak.edu.tr

Summary

Purpose and Significance. Values are the desired goals that guide one's life and differ in order of importance (Schwartz & Sagiv, 1995). Value is a persistent belief that a particular behavior or state of existence is preferable to a personal or socially opposing behavior or state of existence (Rokeach, 1973 cited in Rokeach & Regan, 1980). According to another definition, values are considered as reference points in decision-making of a behavior or evaluation of beliefs or actions; it is described as principles, ideals, standards or posture that are closely linked to personal integrity and individual identity (Halstead, 2005). The role of values in shaping human life raises the necessity and importance of values education. The school is an institution where values are taught directly or indirectly, and has important roles in recognizing, internalizing and transforming values into life. The testing of democratic values such as schools, rights, freedom, respect, tolerance and participation (Elkatmış, 2016) also provides individuals with unique learning environments in the acquisition of many universal, national and moral values. At this point, teachers are responsible for the value education in schools. Teachers should be sensitive to intellectually accepted values and should not refrain from showing them to their students by using tone of voice, facial expression, gestures and facial expressions (Dunlop, 2005). In other words, they should model their students with the values they adopt in their own lives and create suitable environments for the acquisition of values based on observation (Erbil-Kaya, 2015). It can be said that teachers' competence for values and effective teaching of values are related to undergraduate education. In addition to science and technology-based innovations in the field of educational sciences and teacher training, structural changes in the Turkish education system necessitate continuous updating of teacher education programs. In the process of value education, it can be said that classroom teachers have more importance and responsibility than branch teachers. Because the child first meets the class teacher in the school where he becomes socialized after the family; Besides the knowledge of the teacher, attitudes, behaviors and values play an important role in shaping the child's life. In this context, primary teachers' formal or formal practices of value education also lead to the formation of a future society; therefore, it determines the future of society and country. In addition to the teacher factor in value education, the nature, scope and achievements of the course should be appropriate for value creation and development. At this point, Life Science course, which is one of the lessons we come across in primary school, is the first course where values education is conducted in educational institutions (Kurtdele-Fidan, 2015). It is also seen that most of the gains in the program are related to national, universal and moral values. The opinions of the pre-service primary teachers about the necessity of value education are important in terms of determining their awareness and competence towards values by revealing their own value creation and development processes, providing clues about how to become a teacher in the future and revealing ways to realize value education. Also, it is important for the pre-service primary teachers to think about the functionality of value education in life science course, to comprehend the connection between values and life science course, and to offer rich learning environments to students by designing the content of life science course with alternative methods based on alternative methods when they begin their profession.

Methodology. The research has been carried out by using basic qualitative research methods. The participants of the study consisted of 60 pre-service primary teachers from the department of primary school teaching at a public university. The criterion sampling method

which is one of the purposive sampling methods was used in the determination of the participants. The data were collected from the open-ended questionnaire and the daily plans prepared by the pre-service teachers within the scope of Life Science Teaching course. Open-ended questionnaires and daily plans were analyzed by content analysis method. In this context, a 26-day plan prepared by pre-service primary teachers was used as a document.

Results. In the research, value education according to pre-service teachers was examined under two basic titles as “necessity of value education” and “value education in life Science course” The pre-service teachers' views on the necessity of value education consisted of four themes: individual, social, educational and universal. Three sub-themes have been created in the context of the opinions of pre-service teachers who evaluate the necessity of value education in terms of individual development. Two other themes that appear alongside moral development are emotional development and skill-building. In the research, the necessity of value education in terms of creating a national identity according to the opinions of pre-service teachers has been evaluated both in the individual and social fields. When the codes related to the social theme are examined as a whole, pre-service teachers consider value education necessary in order to ensure order and harmony in the society, to feel belonging to the society in which the individual lives, to prevent value corruption and to transfer value to future generations in a healthy way. The educational theme that emerged within the scope of the research consists of two sub-themes: school and ideological context. According to pre-service teachers, giving values at an early age in addition to all knowledge, skills and attitudes gives clues as to what kind of person the individual will become in the future. Besides value education in the Life Science course consists of four themes: opinions about the purpose of the course, opinions about the teaching-learning process, problems and suggestions for functionality. The opinions about the purpose of the course consisted of two sub-themes: suitability to the nature of the lesson and relative to the child and the society, and each theme is divided into codes. The views on the teaching-learning process consisted of three sub-themes as values, strategy-method-techniques and value teaching approaches. Accordingly, the majority of pre-service teachers stated that students should obtain respect, love, patriotism and responsibility values in the Life Science course. The theme of teacher-related problems emerged with sub-themes in terms of material, modeling and getting to know the student. Finally, the theme for suggestions for functionality consists of six sub-themes: out-of-school practices, alternative approaches, concretization, real-life problems, taking advantage of current events and effective family participation.

Discussion and Conclusion. In the study, pre-service primary teachers emphasized that value education is necessary for moral development. Akbaş (2008) stated that morality is the basic values system that keeps society alive; he emphasized that ignoring the moral values will eliminate the social structure that constitutes the society. According to the results of the study, it is revealed that value education is necessary to gain both emotional needs and social skills such as empathy and cooperation. Similarly, in the experimental study conducted by Uzunkol and Yel (2016), it was found that the value education program applied to the experimental group had a positive effect on students' social problem solving and empathy skills. It is determined that there is a need for value education in schools in order to maintain the order of the society, to facilitate the adaptation of individuals to the society, to feel belonging to the society, to prevent corruption and to give direction to the future. Similar to this finding, in the study conducted by Ergin and Karataş (2014), it was determined that most of the teachers explained the value education as the education given to gain the lost values.

Most of the teacher candidates explained the values that should be given in life science course as respect, love, patriotism, responsibility and helpfulness. Again, it was seen that teacher candidates included responsibility value most in their plans. Yaşaroğlu (2013) stated that in his research where he examined the relationship between the gains in life science curriculum and values, the most important responsibility value was given in second grade gains. In the study conducted by Güzel-Candan and Ergen (2014); It was found that the most common value in life science textbooks was love and responsibility. Also Acun, Yücel, Önder and Tarman (2013) stated that teachers should give importance to responsibility value the most in their research; Deveci and Selanik-Ay (2009) found that primary school students included the most responsibility value in their diaries. Hence, Yaşaroğlu (2013), Güzel-Candan and Ergen (2014), Acun, Yücel, Önder and Tarman (2013) and Deveci and Selanik-Ay (2009) with the finding that the value of the research that teacher candidates think should be given and the value they use most in their lesson plans is their responsibility value. Research findings are similar to each other. In the research, it was found that value education in life science course facilitated the daily life of the child; It is concluded that it enables him to be happy, to obey the rules, to recognize himself and to respect the differences. Hawkes (2005) similarly stated that reading stories about the child's daily experiences in the classroom supports value education. According to the pre-service teachers, the value that which primary teachers will teach is insignificant, the insufficiency of gaining value and the inconsistency of what he says and what he says are another problem that may occur in value education. Children spend most of their time at school, so it is clear that teachers play an important role in creating value for children (Korch, 2009). In this context, the role of the teacher in value education is directly proportional to how much the child benefits from value education.